

Toiminnalliset menetelmät osana 0–3-vuotiaiden lasten väkivaltatyötä

Opasvihkonen Perhekulma Puhurille

Emilia Aro

OPINNÄYTETYÖ
Elokuu 2019

Sosionomikoulutus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomikoulutus

ARO, EMILIA:

Toiminnalliset menetelmät osana 0–3-vuotiaiden lasten väkivaltatyötä
Opasvihkonen Perhekulma Puhurille

Opinnäytetyö 67 sivua, joista liitteitä 4 sivua
Elokuu 2019

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa Perhekulma Puhurin 0–3-vuotiaiden lasten ja heidän lähivanhempiensä kanssa tehtävässä väkivaltatyössä käytössä olevia toiminnallisia menetelmiä. Toiminnalliset menetelmät kartoitettiin haastatteleamalla Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöitä. Saatua aineisto jäseneltiin käytännönläheiseen produktioon, jonka tavoitteena oli selkiyttää ja kehittää Perhekulma Puhurin nykyisiä toimintatapoja. Tutkimusmenetelmänä käytettiin kvalitatiivista toimintatutkimusta, joka mahdollisti monipuoliset aineistonkeruutavat kokemus- ja toimivuustiedon hankinnassa sekä tiedon käsittelyssä. Kvalitatiivisessa toimintatutkimuksessa kerätty aineisto rinnastettiin teorian tietoon, joka mahdollisti tutkimusaiheen eri näkökulmien tarkastelun syvällisemmin. Aineiston analysoinnissa käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tuloksina saatiin monipuolisesti erilaisia toiminnallisia menetelmiä, joita voidaan hyödyntää pienten lasten kanssa tehtävässä väkivaltatyössä. Näistä mainittakoon esimerkkeinä leikit, sadut, vauvahieronta ja muut vuorovaikutusharjoitukset lapsen ja lapsen lähivanhemman välillä. Toiminnallisten menetelmien lisäksi tuloksiksi saatiin väkivaltatyöntekijöiden kokemukskommenteja eri menetelmiin liittyvistä hyödyistä ja haasteista käytännön työssä. Menetelmien hyödyntäminen työskentelyssä koettiin tärkeänä, sillä niiden avulla lapsi pystyy käsittelemään kokemaansa ikätason mukaisesti ja turvallisesti. Toiminnallisten menetelmien avulla pystytään myös tavoittamaan lapsen ääni sekä sanoittamaan lapsen kokemus ja tunteet hänen lähivanhemmalleen.

Opinnäytetyö on merkittävä ja ainutlaatuinen. Se hyödyttää Perhekulma Puhurin lisäksi myös muita lapsiperheiden kanssa työskenteleviä, sillä vastaavanlaista tutkimusta ja produktiota ei ole ollut saatavilla ennen tätä. Produktio ohjeistaa selkokielisesti perheiden kunnioittavassa kohtaamisessa sekä auttaa ymmärtämään perheen tilannetta ja syy-seuraussuhteita. Jatkokehitysehdotuksina on mietitty erillistä opasvihkosta varhaiskasvatukseen sekä lasten vanhemmille. Varhaiskasvatus saisi vihkosesta konkreettisia välineitä väkivaltaa kohdanneiden perheiden yleisen tilanteen arviointiin ja puheeksi ottoon. Vanhemmat saisivat vihkosesta puolestaan ideoita esimerkiksi itsensä ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen kehittämiseen.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

ARO, EMILIA:

Functional Methods in Violence Prevention Work for 0–3-Year-Old Children
Information Booklet for Perhekulma Puhuri (“Family Corner Puhuri”)

Bachelor's thesis 67 pages, appendices 4 pages
August 2019

The aim was to explore Perhekulma Puhuri's functional methods that are used in a violence prevention work for 0–3-year-old children and their primary parents. The gathered data were into a practical production the purpose of which was to clarify and develop Perhekulma Puhuri's current methods. The study was qualitative and the data were collected through theme interviews from Perhekulma Puhuri's violence workers. The data were analyzed by using content analysis.

The study found various functional methods that can be utilized in a violence prevention work for little children. These are, for example games, stories, baby massage and other interaction exercises between a child and his/her primary parent. In addition to functional methods experiential knowledge of benefits and challenges in violence workers' practical work was obtained.

This thesis will benefit Perhekulma Puhuri and other parties that works with family with children. The production gives simplified instructions how to encounter families respectfully. It also helps understand the family situation and causations. For the further development a separate booklet to early childhood education and to children's parents could be collected.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	VÄKIVALTA LAPSIPERHEISSÄ.....	9
	2.1 Väkivallan muodot.....	9
	2.2 Väkivallan osapuolten kohtaaminen.....	11
3	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	13
	3.1 Toimeksiantajan esittely.....	13
	3.2 Työmuodon esittely.....	14
	3.3 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus	16
	3.4 Tutkimuskysymykset.....	16
	3.5 Tutkimusmenetelmä ja tutkimusote.....	17
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	19
	4.1 Aineiston hankinta.....	19
	4.2 Aineiston käsittely	20
5	TUTKIMUSTULOKSET.....	23
	5.1 Tutkimustuloksista yleisesti.....	23
	5.2 Toiminnalliset menetelmät väkivaltatyössä	24
	5.3 Perheen tilanteen ja lähipiirin kartoitus (teema 1)	27
	5.3.1 Mitä tarkoittaa trauma ja traumatisoituminen.....	29
	5.3.2 Miten lapsi käyttäytyy traumatisoituneena	30
	5.4 Lapsen ja lähivanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointi ja tukeminen (teema 2)	33
	5.4.1 Kiintymyssuhdemallit.....	35
	5.4.2 Korjaavat kokemukset	37
	5.4.3 Vuorovaikutussuhteen arviointi.....	38
	5.5 Vanhemman oma kasvuhistoria ja ylisukupolvisten ilmiöiden katkaiseminen (teema 3).....	40
	5.5.1 Aikuisen kiintymyskäyttäytyminen	41
	5.5.2 Ymmärryksen syntyminen	42
	5.5.3 Trauman ylisukupolvisuus	43
	5.6 Vanhemmuuden tukeminen (teema 4)	45
	5.7 Kirjalliset palautteet.....	47
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	52
7	POHDINTA	55
	7.1 Eettisyys ja luotettavuus.....	55
	7.2 Jatkokehitysajatukset.....	58
	LÄHTEET.....	60

LIITTEET	64
Liite 1. 0–3-vuotiaiden lapsityön prosessi Perhekulma Puhurissa	64
Liite 2. Työntekijöiden haastattelun teemat.....	65
Liite 3. Kuvia toiminnallisista menetelmistä.....	66

1 JOHDANTO

Vuonna 2017 viranomaisten tietoon tulleita perhe- ja lähisuhdeväkivaltarikoksia tapahtui Suomessa noin 8 300 ja niissä oli kaikkiaan noin 6 500 eri uhria. Uhreista noin 68 % oli naisia ja syylliseksi epäillyistä noin 78 % miehiä. Kun puhutaan vanhempien alle 6-vuotiaisiin lapsiinsa kohdistamista väkivallanteoista, oli epäiltyjen pahoinpitelytapausten määrä yhteensä 780 lasta eli noin 9,4 % kaikista perhe- ja lähisuhdeväkivaltarikoksista. (Tilastokeskus 2018.) Tilastoissa tulee kuitenkin huomioida se, että perheen pienimmät lapset eivät pysty itse ilmoittamaan rikoksesta, jolloin on todennäköistä, että osa pieniin lapsiin kohdistuneista perheväkivaltatapauksista jää kokonaan tilastojen ulkopuolelle. Perheen sisällä tapahtuviin väkivaltatapauksiin voi olla myös hankalaa saada todistajia esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa väkivallanteosta ei ole jäänyt fyysisiä jälkiä (Minilex n.d.).

Pienten lasten osuus perheväkivaltatapauksista on melko suuri. Väkivallan kokeminen aiheuttaa pienelle lapselle paljon erilaisia fyysisiä ja psyykkisiä ongelmia, tyypillisesti uni- ja syömishäiriöitä, ahdistuneisuutta, vetäytymistä, vireystilan muutoksia sekä impulsiivista käyttäytymistä (Pojjula 2016, 142). Lapsi voi olla väkivaltaisessa tilanteessa itse joko kohteena, näkijänä tai kuulijana. Lapsi voi myös aistia väkivaltaisen ilmapiirin, vaikkei hän varsinaisesti olisikaan tilanteessa aktiivisena toimijana. (Hautamäki 2013, 80.)

Lapsiin kohdistuvia väkivallanmuotoja on useita. Yksi yleisimmistä vanhempien omiin lapsiinsa kohdistamista väkivallanmuodoista on kurittaminen. Ellosen *Kurin alaiset* -tutkimuksessa (2012) selvitettiin suomalaisten vanhempien käyttäytymistä lapsen kanssa ilmenneissä ristiriitatilanteissa. Tutkimuksesta käy ilmi, että alle kolmevuotiaisiin lapsiin kohdistetaan fyysistä kuritusväkivaltaa huomattavasti enemmän kuin kouluikäisiin lapsiin. Tulos on poikkeava muihin kansainvälisiin tutkimuksiin verrattuna. Ruumiillisen kurituksen asenteista on tehty Suomessa paljon tutkimuksia, joista muun muassa vuonna 2017 julkaistu raportti *Piiskasta jäähyphenkkiin* kertoo kuritusasenteiden muuttumisesta. Vuonna 2004 34 % suomalaisista hyväksyi fyysisen kurittamisen, kun puolestaan vuonna 2017 määrä

oli pudonnut 13 prosenttiin. Vaikka asenne onkin muuttunut kielteisempään suuntaan, käytti silti noin 41 % kyselyyn vastanneista vanhemmista kuritusta lapsensa kasvattamisessa. Tulos on huolestuttava ja vielä huolestuttavamman ilmiöstä tekee sen ylisukupolvisuus; kurituksen hyväksyminen oli tutkimuksen mukaan yleisempää sellaisilla vastaajilla, jotka olivat kokeneet kuritusta omassa lapsuudessaan. (Hyvärinen 2017.)

Väkivalta lapsiperheessä tulisi saada loppumaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta psyykkiset ja sosiaaliset vauriot lapsen kasvussa ja kehityksessä olisivat estettävissä tai edes lievennettävissä. Väkivaltatapausten ilmi tullessa onkin äärimmäisen tärkeää käynnistää korjaava työskentely koko perheen kanssa välittömästi. Mikäli puuttuminen tilanteeseen viivästyy, voi se johtaa tutkimusten mukaan muun muassa lapsen väkivaltaisuuteen, vakaviin mielenterveysongelmiin sekä heikkoon psyykkiseen toimintakykyyn hänen myöhemmissä elämänvaiheissaan. Varhainen väliintulo asiaan parantaa perheen tulevaisuudennäkymiä kuitenkin huomattavasti. (Vincent 2015, 12-13.) Tällöin voitaneen olettaa, että myös korjaavan työn määrä saadaan pienenemään ja vältymme paremmin ongelmien ylisukupolvisuudelta.

Lapsiperheille kohdennettua väkivaltatyötä tehdään Suomessa kolmannella sektorilla jo jonkin verran, mutta tällainen työ keskittyy lähinnä perheen vanhempiin lapsiin. Vuonna 2010 julkaistu *Elävä päiväkirja* -raportti (Hokkanen & Tiainen 2010, 40) todensi erityisen huolen 0–3-vuotiaista lapsista, joita lasten ja perheiden kanssa tehtävä väkivaltatyö ei sellaisenaan tavoittanut. Esimerkiksi Tampereella tehtävä perheväkivaltatyö keskittyi raportin julkaisuhetkellä lähinnä yli kolmevuotiaisiin lapsiin ja heidän vanhempinsa. Raportin tulosten johdosta Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n Perhekulma Puhurissa käynnistettiin vuonna 2015 0–3-vuotiaiden lasten ja heidän perheidensä kanssa tehtävä väkivaltatyömuoto. Opinnäytetyö tulee tukemaan ja kehittämään kyseisen työmuodon toimintaa.

Perhekulma Puhurissa väkivaltatyö perheen pienimpien kanssa rakentuu toiminnallisten menetelmien ympärille, sillä 0–3-vuotiaan lapsen kanssa on hankalaa vain keskustella. Toiminnalliset menetelmät toimivat hyvin myös perheen vanhempien kanssa, sillä ne madaltavat kynnystä avoimeen keskusteluun. Opinnäy-

tetyön tarkoituksena on kartoittaa Perhekulma Puhurin käytössä olevia toiminnallisia menetelmiä ja koota ne jäsenellisesti produktioon eli opasvihkoseen, jota Perhekulma Puhurin työntekijät voivat hyödyntää lapsiperheiden väkivaltatyössä sekä koulutusmateriaalina. Opasvihkosta voidaan tarvittaessa käyttää myös muiden kriisi- ja väkivaltatyötä tekevien yksiköiden sekä esimerkiksi varhaiskasvatuksessa toimivien ammattilaisten keskuudessa.

Opinnäytetyö ja sen myötä syntyvä opasvihkonen ovat merkityksellisiä työskenneltäessä väkivaltaa kohdanneen perheen kanssa. Ne auttavat lapsen käyttäytymisen havainnoinnissa ja tulkinnassa sekä lapsen turvallisessa kasvun ja kehityksen tukemisessa. Opinnäytetyö ja opasvihkonen tuovat myös välineitä vanhemman voimavarojen vahvistamiseen sekä vanhemmuuden tukemiseen. Opasvihkoseen on myös koottu kokemuskommentteja ja konkreettisia vinkkejä toiminnallisten menetelmien käytöstä. Kommentit koostuvat Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöiden omakohtaisista kokemuksista. Lisäksi opinnäytetyöhön koottu teoriaosuus kiintymyssuhteista ja traumateoriasta auttaa ymmärtämään kaltoinkohtelun vaikutuksia lapsen tapoihin toimia ja käyttäytyä myöhemmissä elämänvaiheissa ja ihmissuhteissa. Teoria auttaa myös ymmärtämään vanhempien lapsiinsa kohdistamaa käyttäytymismallia sekä kaltoinkohtelun ylisukupolvista ilmiötä.

2 VÄKIVALTA LAPSIPERHEISSÄ

2.1 Väkivallan muodot

Väkivalta on vallankäyttöä, jolla pyritään alistamaan toista henkilöä esimerkiksi fyysisesti, psyykkisesti, seksuaalisesti tai taloudellisesti. Pieniin lapsiin kohdistuvia väkivallan muotoja, jotka Perhekulma Puhurissa tunnustetaan, ovat lapsen fyysinen, henkinen, taloudellinen, uskonnollinen ja kulttuurinen väkivalta sekä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, kaltoinkohtelu ja kuritusväkivalta. Puhuttaessa Perhekulma Puhurin työmuodosta, on väkivalta tapahtunut aina perheen sisällä. Lapsi voi olla itse väkivaltaisen teon kohteena tai hän voi nähdä tai kuulla muiden perheenjäsenten välistä väkivaltaa. (Koulutusmateriaali 2018a.)

Lapseen kohdistuva fyysinen väkivalta on ruumiillinen teko, joka uhkaa lapsen henkeä ja terveyttä (Kivitie-Kallio & Söderholm (toim.) 2012, 100). Se voi olla esimerkiksi lapsen lyömistä, tukistamista, potkimista, kuristamista, sitomista tai viiltämistä (Haapasalo 2017, 68). Tyypillisimpiä näkyviä vammoja ovat mustelmat ja naarmut. Lapsiin kohdistuvalla fyysisellä väkivallalla voi olla lapsen kehityksen kannalta todella ikäviä seurauksia ja siksi se tulisikin tunnistaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Pitkittyneenä fyysinen väkivalta johtaa tutkimusten mukaan 35 prosentin todennäköisyydellä lapsen pysyvään vammautumiseen ja 5-10 prosentin todennäköisyydellä lapsen kuolemaan. (Kivitie-Kallio & Söderholm (toim.) 2012, 101.) Pienten lasten, ja etenkin vastasyntyneiden kohdalla, lapsen surma tapahtuu usein tukehduttamalla ja tekijänä on yleisimmin lapsen oma äiti (Haapasalo 2017, 116).

Lapsiin kohdistuva henkinen ja uskonnollinen väkivalta voidaan luokitella psykologisen väkivallan alakategorioiksi. Ne voivat ilmentyä sanallisesti, kuten esimerkiksi lapselle huutamisena tai nimittelynä, lapsen hyljeksinnällä, syyttelyllä, pelottelulla tai eristämisellä. (Haapasalo 2017, 69.) Henkiseksi väkivallaksi voidaan lukea myös toisten perheenjäsenten välinen väkivalta, kotieläinten vahingoittaminen sekä tavaroiden hajottaminen (Siukola 2014, 11). Uskonnollinen sekä kulttuurinen väkivalta tunnustetaan usein niin sanotuksi moraaliseksi turmelemiseksi

eli esimerkiksi lapsen jatkuvaksi altistamiseksi epäsoveliaalle materiaalille tai arvoille. Näistä mainittakoon rotuvihan sekä kiihkouskonnon kylväminen. (Haapasalo 2017, 70.) Taloudelliseksi väkivallaksi voidaan puolestaan lukea esimerkiksi lapsen rahankäytön rajoittaminen tai estäminen, taloudellisilla asioilla kiristäminen sekä lapsen pakottaminen hänen oman varallisuutensa luovuttamiseen jonkun toisen henkilön käyttöön (Siukola 2014, 11).

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö loukkaa lapsen fyysistä tai psyykkistä koskemattomuutta. Se voi olla esimerkiksi lapsen fyysisen koskemattomuuden rikkomista, lapsen houkuttelemista seksuaaliseen kanssakäymiseen tai lapsen pakottamista seuraamaan seksuaalista kanssakäymistä. Törkeää lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on silloin, kun ollaan sukupuoliyhteydessä alle 16-vuotiaan lapsen kanssa. Seksuaalinen hyväksikäyttö vahingoittaa aina lapsen kasvua ja kehitystä. Tyypillisimmin se vaikuttaa lapsen psyyken kehittymiseen ja voi aiheuttaa esimerkiksi stressihäiriöitä, ahdistusta, pelkotiloja tai yliseksuaalista käyttäytymistä. (Poijula 2016, 147-151.) Hyväksikäytöstä jääneet ikävät muistot saattavat myös koteloitua kehoon ja tulla mieleen vasta vuosien päästä esimerkiksi jonkin laukaisevan tekijän myötä. Tiedostettuaan kokemansa uhri voi tuntea häpeää ja syyllisyyttä. (Launis 2018.)

Kaltoinkohteluna voidaan pitää kaikkea sellaista laiminlyövää toimintaa, joka jättää lapsen vaille hänen tarvitsemaansa huolenpitoa ja hoivaa. Se voi olla esimerkiksi lapsen huomioitta jättämistä tai lapsen fyysistä vahingoittamista. (Siukola 2014, 11.) Kaltoinkohtelu vaikuttaa usein hyvinkin laajasti lapsen kasvuun ja kehitykseen. Se esimerkiksi altistaa lapsen traumaattiselle stressille, joka aiheuttaa häiriöitä hänen kehittyvissä aivoissaan. Tämä voi johtaa kognitiivisten toimintojen häiriintymiseen, kuten esimerkiksi muistin, oppimiskyvyn sekä kielellisen kehityksen ongelmiin. (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 219.) Varhaiset stressikokemukset voivat myös vaikuttaa lapsen herkkyyteen kokea ja käsitellä erilaisia stressaavia tilanteita tulevaisuudessa (Silvén (toim.) 2010, 26). Vaikutukset näkyvät usein myös lapsen tunne-elämän kehitymisessä. Lapsi voi olla kaltoinkohtelun seurauksena masentunut, itsetuhoinen, aggressiivinen tai kärsiä erilaisista psykoottisista häiriöistä (Poijula 2016, 142.), kuten esimerkiksi harhaluuloista ja aistihar-

hoista (Mielenterveystalo n.d.). Kaltoinkohtelu voi myös synnyttää lapsessa syyllisyyden ja arvottomuuden tunteita, jotka voivat johtaa heikkoon itsearvostukseen ja -luottamukseen myöhemmin (Haapasalo 2017, 80-86).

Kaltoinkohtelu varhaisiässä heijastuu muutoinkin suoraan aikuisiän käyttäytymiseen, sillä kokemukset vaikuttavat lapsen kehittyviin aivoihin ja aiheuttavat siten pysyviä vaurioita kognitiivisessa, sosiaalisessa ja emotionaaliosessa toimintakyvyssä (Kalland & Sinkkonen 2012, 23-27). Erityisesti lapsuudessaan kaltoinkohtellut nuoret tytöt ovat tutkimusten mukaan sulkeutuneita ja masentuneita (Cowley ym. 2016, 357). Kaltoinkohtelua kokenut traumatisoitunut lapsi voi myös toistaa kokemaansa myöhemmin kasvaessaan nuoreksi ja aikuiseksi. Tällöin hän voi itse olla kaltoinkohtelijana tai hän saattaa päätyä ihmissuhteisiin, joissa on toistuvasti alistunut ja pahoinpidelty. Tämä johtuu varhaislapsuudessa opitusta häiriintyneestä käyttäytymismallista, joka on lapselle tuttu ja siten myös hänelle se ainoa ja oikea tapa toimia. (Haapasalo 2017, 86-88.)

Kuritusväkivaltana voidaan puolestaan pitää sellaista henkistä tai fyysistä väkivaltaista käyttäytymistä, joka tehdään lapsen kasvatustarkoituksessa. Toiminnalla voidaan esimerkiksi pyrkiä opettamaan tai rankaisemaan lasta. Kuritusväkivaltaa voi olla esimerkiksi lapsen tukistaminen, luunapin antaminen, huomiotta jättäminen tai lyöminen. Kuritusväkivallan käytön syyt voivat olla esimerkiksi vanhemman omakohtainen kokemus kurituksesta omassa lapsuudessaan, uupumus, mielenterveysongelmat tai päihteidenkäyttö, jotka vaikuttavat vanhemman omaan itsehillintään. Myös lapsen vanhemmat sisarukset voivat käyttää kuritusväkivaltaa säädelläkseen pienemmän sisaruksensa toimintaa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

2.2 Väkivallan osapuolten kohtaaminen

Perheväkivaltaa voi olla hankala tunnistaa sen moniulotteisuuden vuoksi ja ihmiset voivat myös kokea eri tilanteet eri tavoin. Toiselle esimerkiksi nimittely voi olla hyvinkin siedettävää, mutta toinen voi kokea sen todella loukkaavana ja itsetuntoa heikentävänä. (Mielenterveyden keskusliitto n.d.) Perheväkivalta on kuitenkin asia, johon meidän jokaisen tulee lastensuojelulain (417/2007) mukaan aina

puuttua, myös silloin, kun huoli on herännyt ja asiaa on ryhdytty vasta epäilemään. Perheväkivalta vaikuttaa aina negatiivisesti lapsen kasvuun ja kehitykseen, vaikkei lapsi olisikaan ollut suoraan itse väkivaltaisen teon kohteena. Väkivaltainen ilmapiiri on lapselle aina traumatisoivaa, ja samalla lapsi jää vaille hänen tarvitsemaansa turvallista kasvuympäristöä. (Kivitie-Kallio & Söderholm (toim.) 2012, 16.)

Työskenneltäessä perheväkivaltaa kokeneen lapsen kanssa, on suositeltavaa hyödyntää psykologi Daniel Hughesin kehittämää PACE-asennetta. PACE-asenteessa korostuvat leikkisyys, toiveikkuus, avoimuus ja spontaanisuus (P=Playfulness), ehdoitta toisen kokemuksen hyväksyminen (A=Acceptance), aito mielenkiinto toisen kokemaa kohtaan sitä kuitenkaan tuomitsematta (C=Curiosity) sekä empaattisuus (E=Empathy). Työntekijän tulee kohdata lapsi aina avoimesti, rauhallisesti ja myötätuntoisesti. Lapselle tulee antaa aidosti tilaa tuoda ilmi kokemansa, mikä vaatii työntekijältä välitöntä läsnäoloa sekä lapsen kohtaamista tämän ikä- ja kehitystaso huomioiden. Lapsen ilmi tuoma väkivaltaan liittyvä tai huolta herättävä asia tulee vastaanottaa neutraalisti. Sitä ei saa vähätellä tai kaivata. Lapsen sanomaa, ilmi tuomaa tai leikkimää ei myöskään pidä pelätä. (Koulutusmateriaali 2018b.) Tärkeää on aina tuoda lapselle esiin se tieto, että väkivaltainen teko ei ole koskaan hänen syynsä, ja että kokemuksista saa ja pitää puhua turvallisille aikuisille (Hautamäki 2013, 85).

Myös vanhempien kohtaamisessa tulee toimia avoimesti sekä myötätuntoisesti. Vanhempaa, joka on ollut perheessä väkivallan tekijänä, ei saa esimerkiksi syyllistää, vaan hänet tulee kohdata empaattisesti ja kunnioittavasti. Kohtaamisessa tulee antaa aidosti tilaa vanhemman kertomalle sekä hänen tunteilleen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että väkivaltainen teko tulisi hyväksyä. Vanhemmalle onkin hyvä sanoittaa, että teko on tuomittava ja se vaarantaa lapsen kasvun ja kehityksen. Vanhemmalle tulee myös painottaa sitä, että työskentelyssä pyritään nimenomaan tukemaan ja auttamaan vanhempaa, jotta tilanne kotona saataisiin rauhoitettua ja palautettua turvalliseksi. Vanhempi voi kuitenkin tuntea tilanteessa vihaa, syyllisyyttä, häpeää tai jopa pelkoa. Siksi tilanteessa tulee aina edetä vanhemman tahdissa. (Siukola 2014, 43-45.)

3 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

3.1 Toimeksiantajan esittely

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Tampereen ensi- ja turvakoti ry, joka on osa valtakunnallista lastensuojelun kansalaisjärjestöä Ensi- ja turvakotien liittoa. Jäsenyhdistyksiä liitolla on kaikkiaan 30 ympäri Suomea. Jäsenyhdistykset kattavat tällä hetkellä muun muassa yhdeksän ensikotia, kuusi päihdeongelmien hoitoon erikoistunutta ensikotia sekä 13 turvakotia. Tapaamispaikkatoimintaa järjestetään viidessätoista eri yhdistyksessä ympäri Suomea. Ensi- ja turvakotien liiton missiona on rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa sekä puolustaa lasten oikeutta turvalliseen elämään. Liiton tavoitteena on tukea lasten ja perheiden osallisuutta sekä mahdollisuutta saada oikea-aikaista apua. (Ensi- ja turvakotien liitto 2015, 3.)

Tampereen ensi- ja turvakoti ry perustettiin vuonna 1945 toiminta-ajatuksenaan auttaa yksinäisiä äitejä ja heidän lapsiaan vaikeissa elämäntilanteissa (Ensi- ja turvakotien liitto 2015, 3). Toiminta Tampereella käynnistyi aikoinaan ensikotitoiminnalla, mutta nykyisellään toiminta jakautuu useaan eri työmuotoon. Yhdistyksellä on sekä kansalaistoimintaa että omaa palvelutuotantoa ja se toimii läheisessä yhteistyössä eri viranomaistahojen, kuten esimerkiksi sosiaalipalveluiden, neuvolan ja poliisin kanssa. (Ensi- ja turvakotien liitto a n.d.)

Opinnäytetyö tulee Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n avopalveluyksikkö Perhekulma Puhurin väkivaltatyön työryhmän käyttöön. Kyseinen työryhmä on osa yhdistyksen lapsiperheiden kriisi- ja väkivaltatyötä. Ryhmässä työskentelee neljä väkivaltatyöntekijää, joista kaksi työskentelee lasten ja nuorten kanssa ja kaksi vanhemmuustyön parissa. 0–3-vuotiaiden perheen työntekijänä on työryhmästä työpari, jossa on mukana vanhemmuustyöntekijä sekä lapsityöntekijä. Työtä tehdään 0–3-lasten ja heidän lähivanhempiansa kanssa, kun perheessä on ollut riitoja ja väkivaltaista käyttäytymistä tai sen uhkaa, jolle myös perheen pienin on altistunut.

Perhekulma Puhurin asiakasperheiden vanhemmista suurin osa on nuoria, keskimäärin 90-luvulla syntyneitä äitejä ja isejä. Perheillä on usein monenlaisia haasteita. Vanhempien taustoista löytyy muun muassa kaltoinkohtelun ylisukupolvisuutta, päihteidenkäyttöä sekä lastensuojelun asiakkuutta. Yleistä perheissä on myös se, että lapsia on enemmän kuin yksi, jolloin myös lapsityön asiakkuuksia on perheessä samanaikaisesti useampia. (Koulutusmateriaali 2014.)

3.2 Työmuodon esittely

Perheväkivaltatyötä on tehty Tampereen ensi- ja turvakotiyhdistyksessä jo vuosia. Aluksi työskentely kohdistui lähinnä perheen vanhempiin, eikä väkivallasta puhuttu lapsen kuullen lainkaan. Tuolloin lasta ei nähty perheväkivaltatilanteessa aktiivisena toimijana ja häntä ikään kuin pyrittiin suojelemaan kaikelta pahalta. Myöhemmin kuitenkin ymmärrettiin, että myös lapset ovat osallisia ja tietoisia tilanteesta. Heidät alettiin nähdä kyvykkäinä käsittelemään ja tuomaan esiin omia kokemuksiaan. (Hokkanen & Tiainen 2010, 30-35.) Tampereella käynnistettiin tämän myötä vuonna 1997 Ensi- ja turvakotien liiton viisivuotinen Lapsen aika -projekti, jonka tavoitteena oli lasten kanssa tehtävän väkivaltatyön kehittäminen ja lapsiasiakkuuden nostaminen yhdenvertaiseksi vanhempien asiakkuuden rinnalle.

Projektin myötä vuonna 2015 Tampereen yhdistyksen Perhekulma Puhurissa käynnistettiin 0–3-vuotiaiden lasten ja heidän lähivanhempiansa kanssa tehtävä väkivaltatyömuoto. Vuosien 2015 ja 2018 välillä 0–3-vuotiaita lapsiasiakkaita on ollut Perhekulma Puhurissa yhteensä 33. Tavattujen äitien lukumäärä on ollut 34 ja isien 14. Tapaamiskertoja heidän kanssaan on ollut kaikkiaan 142. Perheet ohjautuvat Perhekulma Puhuriin ensisijaisesti sosiaalityöntekijän tai vanhemman oman yhteydenoton kautta. (Ensi- ja turvakotien liitto b n.d.) Työskentely koostuu yhdestä tutustumiskäynnistä, kahdeksasta tapaamiskerrasta sekä neuvottelusta, joka pidetään työskentelyn päätteeksi. Kaikki tapaamiset kirjataan ja niistä koostetaan kirjallinen yhteenveto neuvotteluun. (Väkivaltatyöntekijä 2019b.) Tapaamisia on sekä Perhekulma Puhurissa, että perheen kotona. Työskentely toteutuu noin kuuden viikon jakson aikana. (Kettunen 2015, 16.)

Perhekulma Puhurin väkivaltatyömuodon tarkoituksena auttaa väkivaltaa kohdanneita sekä todistaneita 0–3-vuotiaita lapsia ja heidän perheitään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tavoitteena on koko perheen turvallisuuden lisääntyminen. Väkivaltaiselle ilmapiirille tai riitaisuudelle altistumisen vaikutuksia jäsennetään, nimetään ja havainnoidaan työmuodossa käytössä olevien toiminnallisten menetelmien avulla, lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden. Tavoitteena on, että lapsi pääsisi tuomaan esiin kokemuksiaan ja tunteitaan luottamuksellisessa ja turvallisessa ympäristössä. Samalla pyritään rauhoittamaan koko perheen tilanne ja turvaamaan lapsen kasvu ympäristö. Myös vanhempia tuetaan lisäämällä heidän tietoisuuttaan lapsen kohdistuneen kaltoinkohtelun vaikutuksista lapsen kasvuun ja kehitykseen. (Koulutusmateriaali 2018a.)

Työskentely toteutuu ennalta määritellyn prosessin mukaisesti (liite 1). Ensimmäisen tapaamiskerran tarkoituksena on kartoittaa perheen tilanne sekä perheenjäsenten lähiverkostot. Tämän jälkeen tapaamiset jatkuvat tutustumisella sekä vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen havainnoinnilla. Tapaamisten aikana perehdytään myös vanhemman omaan kasvuhistoriaan ja mahdollisiin taustalla vaikuttaviin ylisukupolvisiin ilmiöihin. Työskentelyssä pyritään aktiivisesti tukemaan vanhemmuutta sekä auttamaan vanhempaa ymmärtämään kaltoinkohtelun vaikutukset lapsensa kasvuun ja kehitykseen. Työskentelyssä pyritään tuomaan esiin vahvasti myös lapsen ääni ja näkökulma.

Työskentely Perhekulma Puhurissa päättyy kahdeksannen tapaamiskerran jälkeen, mikäli perheen tilanne vaikuttaa rauhalliselta ja tasapainoiselta. Viimeisellä tapaamiskerralla mukana ovat perheen tilanteesta riippuen lapsi, lapsen vanhempi tai vanhemmat, lapsen muu lähi-ihminen (esimerkiksi isäpuoli), lähettävä taho, sosiaalityöntekijä, väkivaltatyöntekijä sekä muut paikalle kutsutut verkostot. Perheillä on kuitenkin mahdollisuus jatkaa tapaamisia Perhekulma Puhurissa vielä neljän tukikerran ajan, mikäli työskentely tuntuu jäävän kesken, eikä perheen tilanne kotona ole rauhoittunut. Työskentelyä voidaan jatkaa vielä neljän tukikerran jälkeenkin, mikäli perheestä on edelleen suuri huoli eikä heille ei ole löytynyt toista palvelumuotoa, jossa tukitoimia voisi jatkaa. (Kettunen 2015, 16.)

3.3 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa Perhekulma Puhurin 0–3-vuotiaiden lasten ja heidän lähivanhempiansa kanssa tehtävässä väkivaltatyössä käytössä olevia toiminnallisia menetelmiä. Toiminnalliset menetelmät kartoitetaan haastatteleamalla Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöitä. Haastattelujen lisäksi opinnäytetyön aineistona hyödynnetään Perhekulma Puhurin arkistoituja kirjallisia asiakaspalautteita sekä yhteistyökumppaneiden antamia kirjallisia palautteita.

Opinnäytetyön tarkoituksena on koota toiminnalliset menetelmät käytännönläheiseen produktioon eli opasvihkoseen. Opasvihkosen nimenä on *”Tavoita lapsen ääni – toiminnalliset menetelmät pienten lasten kanssa tehtävässä väkivaltatyössä”*. Produktiosta käytetään sanaa opasvihkonen, sillä se on sovellettavampi tuotos kuin pelkkä opas. Opas antaa enemmän suoraviivaisia ohjeita asioiden toteuttamiseen, kun taas opasvihkoseen voidaan koota yhteen erilaisia sovellettavissa olevia tapoja sekä ideoita ja ajatuksia siitä, miten asioita voidaan toteuttaa. (Kotimaisten kielten keskus 2019.) Produktio tulee julkaisun jälkeen Perhekulma Puhurin väkivaltatyön työryhmän käyttöön painettuna sekä sähköisenä versiona, ja se lisätään kokonaisuudessaan myös Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n tarjoamaan Theseus-palveluun.

Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää ja jäsentää Perhekulma Puhurin toimintatapoja. Produktion avulla käytössä olevat toiminnalliset menetelmät ovat jatkossa helposti ja selkeästi kaikkien Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöiden saattavilla. Opinnäytetyössä selvitetään myös lapsen lähivanhempien, Perhekulma Puhurin yhteistyökumppaneiden sekä väkivaltatyöntekijöiden erilaisia kokemuksia ja ajatuksia toiminnallisista menetelmistä.

3.4 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä toiminnallisia menetelmiä voidaan hyödyntää Perhekulma Puhurin 0–3-vuotiaiden ja heidän perheidensä kanssa tehtävässä väkivaltatyössä?

2. Mitä eri menetelmien kanssa työskenneltäessä tulisi huomioida?
 - a. Millaisia haasteita Perhekulma Puhurin väkivaltayöntekijät ovat kokeneet eri menetelmien käytössä ja millaisia hyötyjä eri menetelmistä on?
 - b. Millaisia kokemuksia 0–3-vuotiaiden lasten lähivanhemmilla ja Perhekulma Puhurin yhteistyökumppaneilla on Perhekulma Puhurin käytössä olevista toiminnallisista menetelmistä?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla kartoitetaan Perhekulma Puhurin käytössä olevia toiminnallisia menetelmiä. Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on kartoittaa eri menetelmien kanssa työskenneltäessä huomioon otettavia seikkoja, kuten esimerkiksi eri menetelmien hyötyjä ja mahdollisia haasteita. Saatua tietoa rikastutetaan kahdella tarkentavalla alakysymyksellä, joilla erotellaan yöntekijöiden, asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden omat kokemukset menetelmien kanssa työskentelystä.

3.5 Tutkimusmenetelmä ja tutkimusote

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi valittiin kvalitatiivinen eli laadullinen toimintatutkimus, sillä se mahdollistaa todellisuuden tutkimisen subjektiivisesta näkökulmasta sekä vapaamuotoisemman ymmärryksen rakentamisen tutkittavasta asiasta. Kvalitatiivinen toimintatutkimus pyrkii tavoittamaan ihmisten oman näkemys todellisuudesta eikä se siten tavoittele vain yhden ja oikean ratkaisun tai vastauksen löytämistä. (Valli, R. (toim.) 2018, 22.) Kvalitatiivinen toimintatutkimus pyrkii löytämään erilaisia tulkintoja, joiden avulla voidaan tuottaa muun muassa ohjeita, toimintamalleja sekä erilaista tietoa tutkittavasta aiheesta (Vilkka 2015, 119-120). Se mahdollistaa monipuoliset aineistonkeruutavat, joita tarvitaan kokemus- ja toimivuustiedon hankinnassa sekä niiden käsittelyssä. Kvalitatiivisessa toimintatutkimuksessa kerätty aineisto on myöskin rinnastettavissa teoretietoon, joka mahdollistaa opinnäytetyön tutkimusaiheen eri näkökulmien tarkastelun syvällisemmin. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 22-23.)

Opinnäytetyö on toiminnallinen tutkimus. Toiminnallisen tutkimuksen tarkoituksena on vastata sekä käytännöllisiin että teoreettisiin tarpeisiin. Sen tavoitteena

ei ole tuottaa varsinaista uutta toimintaa, vaan kehittää nykyistä ihmisten järjestämää toimintaa toisten ihmisten kanssa. Se myös muodostuu käytännönläheisesti tietyn toiminnan ohjeistamiseen sekä opastamiseen. (Valli, R. (toim.) 2018, 215-216.)

Opinnäytetyö perustuu Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöiden kokemuksiin toiminnallisten menetelmien toimivuudesta käytännön työssä. Se huomioi myös lasten lähivanhempien sekä Perhekulma Puhurin yhteistyökumppaneiden kokemukset. Tämän lisäksi opinnäytetyö kokoaa kokemustiedon ympärille monipuolisesti teorian tietoa erilaisista kirja- ja verkkolähteistä. Työ kokoaaakin siten yhteen useita erilaisia tietomuotoja mahdollisimman monipuolisen opastavan lopputuloksen saavuttamiseksi. Teoria ja käytäntö ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Teoria kertoo, miten asiat ovat ja käytäntö puolestaan sen, miten asioita tehdään ja miten niitä voisi tehdä entistä paremmin. (Valli, R. (toim.) 2018, 215-216.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Aineiston hankinta

Opinnäytetyön aineisto kerättiin haastattelemalla Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöitä sekä keräämällä ja analysoimalla arkistoituja aineistoja eli kirjallisia asiakaspalautteita lasten lähivanhemmilta ja Perhekulma Puhurin yhteistyökumppaneilta. Kirjallisia palautteita analysoitiin koko 0–3-vuotiaiden työmuodon toiminnan ajalta eli tammikuusta 2015 elokuuhun 2019. Kirjalliset palautteet oli kerätty viimeisen tapaamiskerran yhteydessä. Analysoimalla eri tahoilta kerättyjä palautteita pystyttiin muodostamaan kattavampi kokonaiskuva työmuodon toiminnasta eri näkökulmista.

Tutkimukseen on haastateltu Perhekulma Puhurin neljää väkivaltatyöntekijää, joista kaikki työskentelevät 0–3-vuotiaiden lasten ja heidän perheidensä kanssa. Yhden väkivaltatyöntekijän kanssa keskusteltiin useamman kerran vapaamuotoisemmin toiminnallisista menetelmistä ja työmuodosta. Suurin osa opinnäytetyön aineistosta teorian tiedon ohella onkin lähtöisin hänen kertomuksistaan. Haastattelujen pohjalta tutkimukseen saatiin koottua kokemustietoa, jolla vastattiin tutkimuskysymyksiin. Kokemustietoa on käytetty opinnäytetyössä ja sen myötä syntyneessä produktiossa.

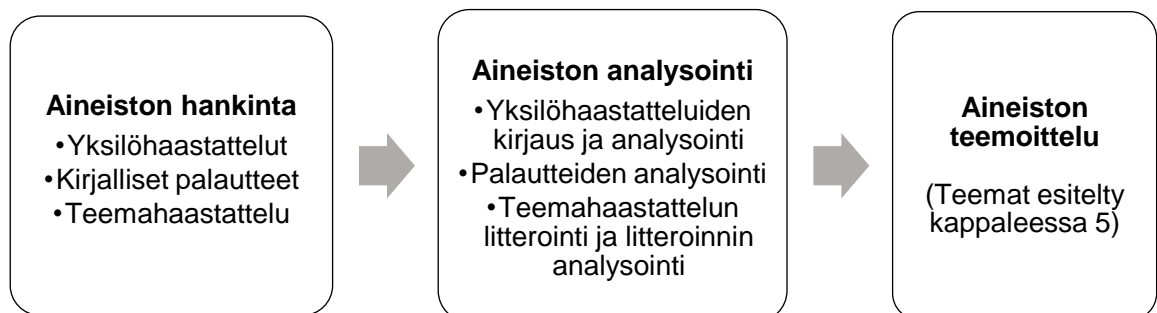
Kaikkien Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöiden haastattelu toteutettiin teemahaastatteluna ryhmätilanteessa, jotta kokemukset eri menetelmistä tulisivat esiin mahdollisimman monipuolisesti. Teemahaastattelu ei kulje tarkkojen valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta, vaan keskustelu etenee omalla painollaan kohdentuen ennalta suunniteltuihin teemoihin (liite 2). Teemojen avulla jäseneltiin haastattelun rakennetta ja kulkua. (Valli, R. (toim.) 2018, 27-29.) Teemahaastattelun avulla pyrittiin muodostamaan kokonaiskuva toiminnallisista menetelmistä sekä niiden käyttöön liittyvistä hyödyistä ja mahdollisista ongelmatilanteista käytännön työssä.

Teemahaastattelu toteutettiin Perhekulma Puhurissa etukäteen sovittuna ajankohtana. Haastatteluun oli varattu aikaa kaksi tuntia. Haastateltavat saivat tietää

etukäteen haastattelun teemat, jotta he pystyivät jäsentämään ajatuksiaan toiminnallisista menetelmistä jo ennen haastattelutilannetta. Haastateltavat saivat tietää etukäteen myös sen, että haastattelutilanne tultaisiin äänittämään. Näin haastattelutilanteeseen pystyttiin keskittymään paremmin ja samalla välttyttiin mahdollisilta kirjaamisvirheiltä. Haastattelun luottamuksellisuutta painotettiin ja äänitteet luvattiin tuhota heti litteroinnin jälkeen. Haastateltavat eivät myöskään esiinny litteroinnissa tunnistettavasti. Haastattelun aikana pyrittiin avoimeen ja luottamukselliseen tunnelmaan. Haastateltavia ei lähdetty haastattelussa johdatteluun, vaan he saivat kertoa vapaamuotoisesti asioita, jotka heille tulivat mieleen eri teema-alueista. Haastattelun lopuksi palattiin yksityiskohtaisemmin sellaisiin seikkoihin, joista tarvittiin vielä lisätietoja. Haastattelusta saatuja vastauksia peilattiin raportissa teoriatietoon.

4.2 Aineiston käsittely

Kerättyä aineistoa käsiteltiin kolmevaiheisen prosessin avulla (kuvio 1). Kuvio perustuu Sarajärven & Tuomen (2018) kuvaukseen laadullisen tutkimuksen analyysin etenemisestä. Ensimmäisessä vaiheessa aineistoa hankittiin erilaisia aineistonkeruumenetelmiä hyödyntämällä. Tämän jälkeen aineistot käytiin läpi ja niistä eroteltiin ne kohdat, jotka kuuluivat olennaisesti tutkittavaan aiheeseen. Lopuksi aineisto teemoiteltiin.

KUVIO 1. Aineiston käsittelyn prosessi

Kirjalliset palautteet saatiin Perhekulma Puhurilta kootusti. Palautteiden analysoinnissa käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, jonka tavoitteena on eritellä vastauksista tutkimuskysymykseen olennaisesti liittyvät tulkinnat ja siten muodostaa jäsennelty käsitys tutkittavasta aiheesta (Sarajärvi & Tuomi 2018, 122-123). Analyysimenetelmän mukaisesti palautteet luettiin ensin tarkasti läpi ja saadut tulokset kirjattiin ylös. Tämän jälkeen aineisto redusoitiin eli aineistosta karsittiin tutkimuksen kannalta epäolennainen pois. Seuraavaksi aineisto klusteroitiin eli palautteet käytiin syvällisemmin läpi ja niistä pyrittiin löytämään mahdollisesti esiin nousevia yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Analyysi tehtiin ennen työntekijöiden ryhmähaastattelutilannetta, jotta haastattelutilanteeseen pystyttiin tuomaan mahdollisia palautteista nousevia teemoja.

Analysoitavaksi tuli kaikkiaan 29 yhteistyökumppaneiden antamaa palautetta. 0–3-vuotiaiden lasten lähivanhempien antamia kirjallisia palautteita oli arkistoituna puolestaan viisi kappaletta aikaväliltä 01/2015-07/2019. Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijä (2019) kertoi, etteivät vanhemmat yleensä jaksaneet täyttää työskentelyn päätyttyä kirjallista palautetta ja siksi he antoivatkin palautteen työntekijälle yleisimmin suullisesti. Näitä suullisia palautteita ei siis ollut saatavilla. Palautteista saatiin koottua kaksi sivua aineistoa (Times New Roman 12, rivivälillä 1.5). Palautelomakkeilla oli useampia 4-portaisia asteikkokysymyksiä ja kaksi avointa kysymystä.

Kirjallisten palautteiden läpikäynnin jälkeen pidettiin 0–3-vuotiaiden ja heidän lähivanhempiansa kanssa työskenteleville väkivaltatyöntekijöille teemahaastattelu. Haastattelu äänitettiin ja äänitettä kertyi yhteensä 1 tunti 31 minuuttia. Haastattelun jälkeen äänite litteroitiin. Litterointia kertyi yhteensä 8 sivua (Times New Roman 12, rivivälillä 1.5). Tutkimuksessa haastattelun aineistoa tarvittiin produktion sisällön tueksi ja siksi litterointimenetelmäksi valikoitui referoiva litterointi. Referoivassa litteroinnissa aineistoa ei analysoida sanatarkasti, vaan haastattelu tiivistetään ja puretaan suurpiirteisiksi muistiinpanoiksi ranskalaisin viivoin. Referoivaan litterointiin liittyy tiedostettu eettinen riski, sillä siinä tutkija on vastuussa siitä, mitä sisältöä litterointiin päätyy ja mitä siitä jätetään pois. Litteroitavat kohdat pyrittiin kuitenkin valitsemaan tarkasti ja siten, että niistä saataisiin mahdollisim-

man arvokasta lisätietoa produktion. (Tietoarkisto n.d.) Osa haastattelusta litteroitiin sanatarkasti, jotta produktion saatiin sisällytettyä myös sanatarkkoja kokemuskommentteja.

Kun kaikki aineistot saatiin koottua, aloitettiin aineiston perusteellinen analysointi. Litteroitu äänite sekä kirjatut tiedot asiakaspalautteista ja haastatteluista luettiin tarkasti ja ajatuksen kanssa. Analysoinnissa pyrittiin muodostamaan kokonaiskuva Perhekulma Puhurin käytössä olevista toiminnallisista menetelmistä sekä niiden käyttöön liittyvistä asioista. Lopulta toiminnalliset menetelmät jaoteltiin tilanteen mukaisesti niiden neljän eri teeman alle, joita produktiossakin käytetään. Teemat ja niiden sisällöt esitellään tarkemmin kappaleessa 5, jossa kerrotaan tutkimustuloksia.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Tutkimustuloksista yleisesti

Tässä kappaleessa esitellään tutkimuksen tuloksia. Aluksi esitellään Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöiden haastatteluiden pohjalta kerättyjä toiminnallisia menetelmiä teoreettisessa viitekehysessä. Haastatteluista saatuihin tietoihin viitataan tekstissä väkivaltatyöntekijä-termillä, jotta aineisto erottuu selkeästi muista lähteistä. Kaikki tutkimuksessa kartoitetut toiminnalliset menetelmät ja niiden käytössä huomioitavat asiat löytyvät yksityiskohtaisemmin opinnäytetyön produktiosta eli *Tavoita lapsen ääni* -opasvihkosesta, johon on koostettu eri menetelmiä käytännön kontekstissa. Toiminnallisten menetelmien jälkeen avataan teemat, joiden ympärille myös itse opasvihkonen rakentuu. Nämä teemat noudattelevat Perhekulma Puhurin 0–3-vuotiaiden väkivaltatyön prosessia (liite 1). Teemat on mietitty ja nimetty yhdessä Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöiden kanssa. Teemat ovat:

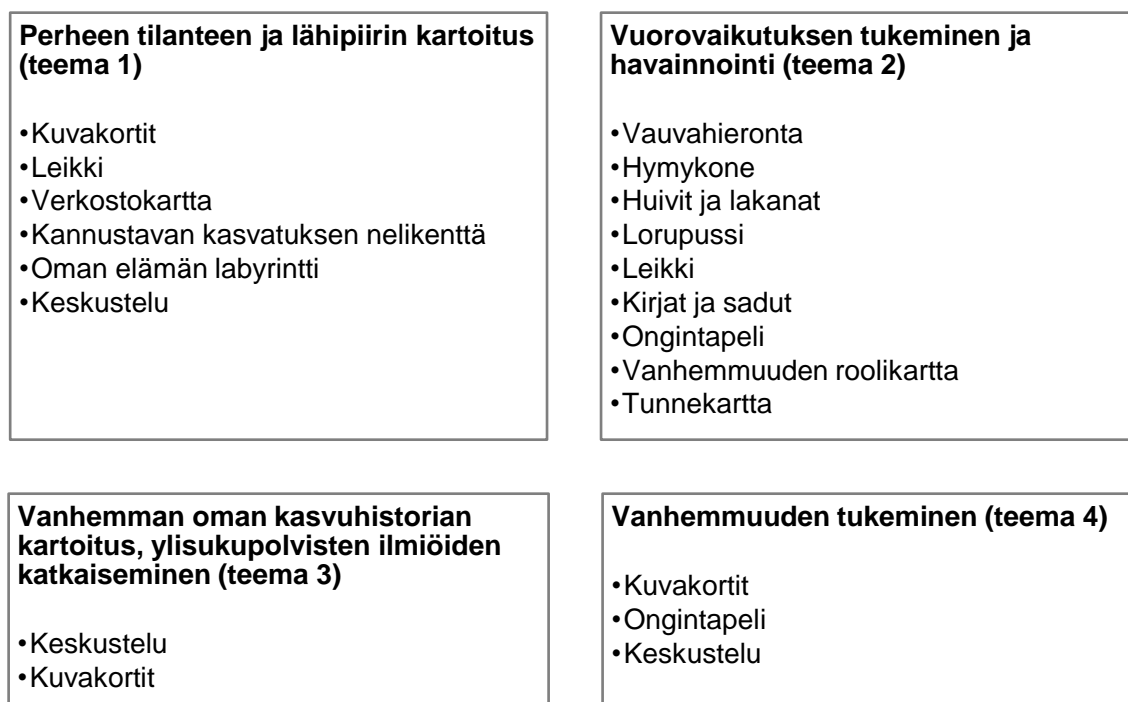
- 1) Perheen tilanteen ja lähipiirin kartoitus
- 2) Lapsen ja lähivanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointi ja tukeminen
- 3) Vanhemman oma kasvuhistoria ja ylisukupolvisten ilmiöiden katkaiseminen
- 4) Vanhemmuuden tukeminen

Tutkimuksessa esiin tulleet tulokset ja teorian tieto on koottu yhteen teemojen sisälle. Tällä tavalla aineistoja jäsentämällä pystytään yhdistämään tämä raporttiosio ja opasvihkonen luonteavalla ja selkeällä tavalla. Tapa palvelee opasvihkonen lukijaa. Hän löytää tarvittaessa lisätietoa teemoihin olennaisesti liittyvistä asioista suoraan tästä raporttiosiesta, josta hän löytää samat otsikoinnit kuin opasvihkosesta. Teemat pitävät sisällään haastatteluiden pohjalta kerättyä kokemus-tietoa. Näiden lisäksi tutkimustulosten ympärille on koottu teorian tieto eri kirjallisuus- ja verkkolähteistä. Tulosten peilaaminen teoriaan tukee tutkimuksen reliabiliteettia eli luotettavuutta ja johdonmukaisuutta. Kappaleen lopussa esitellään

vielä lainauksia Perhekulma Puhurin asiakkaiden sekä yhteistyökumppaneiden jättämistä kirjallisista palautteista.

5.2 Toiminnalliset menetelmät väkivaltatyössä

Perhekulma Puhurin pienten lasten ja heidän perheidensä kanssa tehtävässä väkivaltatyössä hyödynnetään useita erilaisia toiminnallisia menetelmiä. Menetelmien tavoitteena on pyrkiä luomaan yhteys lapsen omaan emotionaaliseen kokemukseen (Pettersson 2012, 77). Ne myös auttavat työntekijää havainnoimaan ja arvioimaan lapsen psyykkistä hyvinvointia sekä perheenjäsenten välisiä suhteita ja tunnetiloja (Kalland & Sinkkonen 2012, 279). Tutkimuksen haastatteluissa esiin tulleet toiminnalliset menetelmät on jaoteltu teemoittain oheiseen kuvioon (kuvio 2). Lisäksi liitteeseen 3 on koottu kuvia eri menetelmistä. Seuraavaksi kuvataan tarkemmin yleisimpiä väkivaltatyön käytössä olevia menetelmiä.

KUVIO 2. Perhekulma Puhurin käytössä olevat toiminnalliset menetelmät

Tutkimuksen haastattelussa (Väkivaltatyöntekijä 2018) tuli ilmi leikin olevan yleisin toiminnallisten menetelmien muodoista, sillä se on lapselle usein se kaikkein luontevin tapa toimia. Havainnoimalla lapsen leikkiä saadaan myös paljon tietoa

muun muassa lapsen sosiaalisista ja kognitiivisista taidoista (Koivunen & Lehtinen 2015, 163). Yleisesti leikki voidaan määritellä toiminnaksi jossakin kuvitellussa tilanteessa. Leikkejä voi olla erilaisia. Niitä voivat olla esimerkiksi sylileikit, kuvitteluleikit, kiinniottoleikit, hiekka- ja vesileikit sekä kontaktileikit. (Hujala & Turja (toim.) 2017, 71-76.) 0–3-vuotias lapsi leikkii mielellään myös erilaisia toimintaleikkejä, kuten esimerkiksi kurkistus- tai taputusleikkejä (Koivunen & Lehtinen 2015, 166-168).

Leikin avulla lapsi pystyy tutustumaan ympäristöönsä, käsittelemään hyviä ja ikäviä kokemuksiaan sekä ilmaisemaan ristiriitaisia tunteitaan turvallisesti. Lapsi voi hakea leikin avulla esimerkiksi ratkaisuja ja onnellisia loppuja kokemiinsa ikäviin tilanteisiin tai hän voi kehittää niihin täysin uusia toimintamalleja. (Liuska & Turunen 2015, 11-20.) Leikissä lapsi voi turvallisesti ja vapaamuotoisesti suunnitella itse leikkinsä sisällön. Hän voi myös itse päättää, mistä leikki alkaa, sekä mihin ja milloin se päättyy. Leikki on aina myös vapaaehtoista ja omatoimista. (Hujala & Turja (toim.) 2017, 71.)

Väkivaltatyöntekijän (2018) mukaan myös kirjat ja sadut kuuluvat olennaisesti pienten lasten väkivaltatyön toiminnallisiin menetelmiin. Sadut auttavat lasta tutustumaan turvallisesti erilaisiin tunnetiloihin ja samalla ne rikastuttavat lapsen mielikuvitusta (Hannukkala, Kosonen, Marjamäki & Törrönen 2015, 15-17). Lapsen on usein haastavaa löytää asioille rationaalisia selityksiä, mutta satujen avulla lapsi saa mahdollisuuden eläytyä sadun hahmoihin ja tunnustella niiden kautta erilaisia toimintamalleja hankalissa tilanteissa. Jos sadussa on esimerkiksi käsitelty sellaista tilannetta, jonka lapsi on itsekin kohdannut, voi lapsi samaistua kirjan pääsankariin, joka selviää vastoinkäymisestä. Tällöin lapsi saa myönteisen samaistumismallin. (Heikkilä-Hattunen 2010, 263-264.) Satujen aiheuttamia tunnereaktioita tulee aina sanoittaa lapselle, jotta hän oppisi tunnistamaan ja ymmärtämään niitä paremmin. Pelko voi olla esimerkiksi lapselle hyvinkin ikävä tunne, jos hän ei sitä ymmärrä. (Hannukkala, Kosonen, Marjamäki & Törrönen 2015, 17-18.)

Leikin ja satujen lisäksi muita tutkimuksessa esiin tulleita keskeisimpiä toiminnallisia menetelmiä pienten lasten ja heidän lähivanhempiensa kanssa tehtävässä

väkivaltatyössä ovat muun muassa erilaiset touhutuokiot, kuten ongintapeli ja hymykone, oman elämän labyrintti, erilaiset lorut ja laulut sekä vauvahieronta ja muut vuorovaikutusharjoitukset lapsen ja lapsen lähivanhemman välillä. Myös erilaisia kuvakortteja voidaan hyödyntää väkivaltatyössä. Kuvakorttien avulla lapsi voi väkivaltatyöntekijän (2019a) mukaan kuvailla esimerkiksi sitä, millaisena hän kokee omat vanhempansa tai lähipiirinsä jäsenet. Kortit soveltuvat hyvin myös tunne- ja voimavaratyöskentelyyn lapsen vanhempien kanssa (Ala-Vannesluoma ym. 2015, 31).

Väkivaltatyöntekijä (2018) korosti haastattelussa, että toiminnallisia menetelmiä on tärkeää käyttää aina lapsen ja perheen ehdoilla sekä heidän tahdissaan edeten. Menetelmien käytössä tulee huomioida myös lapsen ikä- ja kehitystaso sekä se, että lapset ovat aina yksilöitä; se mikä toimii yhden kanssa, ei välttämättä toimi toisen kanssa. Myös perheet ovat keskenään erilaisia. Nämä ovat hyvin olennaisia tutkimuksessa esiin nousseita asioita. Ilman sensitiivistä otetta voi työskentely aiheuttaa enemmän haittaa kuin hyötyä. Kun kontakti perheeseen muotoutuu luontevaksi, voi kaikkia menetelmiä väkivaltatyöntekijän (2019a) mukaan käyttää. Menetelmiä voi käyttää myös kaikissa työskentelyn eri vaiheissa ja niitä voi tarpeen mukaan myös soveltaa. Mitään menetelmää ei kuitenkaan tule vain testata perheellä, vaan työntekijän tulee olla etukäteen tietoinen menetelmän käyttöön liittyvistä asioista. Näitä huomioita on listattu tarkemmin kappaleisiin 5.3 - 5.6 sekä opasvihkoseen.

Tutkimuksessa nousi esiin, että työskentely-ympäristön osalta tulee huomioida sen virikkeellisyys, turvallisuus ja esteettömyys. Niiden lisäksi tärkeää on taata se, että lapsi sekä vanhempi kokevat olonsa tapaamisissa turvalliseksi ja huomioiduksi. (Ala-Vannesluoma ym. 2015, 19.) On myös tärkeää kunnioittaa menetelmiin osallistumisen vapaaehtoisuutta. Mikäli lapsi ei jonain kertana halua leikkiä, ei häntä voida siihen pakottaakaan. Sama pätee myös lapsen lähivanhempaan. Häntäkään ei voida työskentelyssä milloinkaan pakottaa esimerkiksi vauvahierontaan tai kurkistusleikkiin. Tämä asia tulee ottaa työskentelyssä aina huomioon, sillä pakottaminen voi aiheuttaa asiakkaassa vastustamista sekä epäluottamusta, ja sitä voidaan pitää myös henkisenä väkivaltana. (Väkivaltatyöntekijä 2018.)

Väkivaltatyöntekijän (2018) mukaan työntekijän roolissa korostuu erityisesti havainnointi sekä hiljaisen tiedon varovainen arviointi. Tilanteita ei koskaan pidä lähteä ylitulkitsemaan. Sen sijaan väkivaltatyössä kaikkein oleellisinta olisi saada perheen aikuiset huomaamaan ja tunnistamaan lapsen kokema sekä sen vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen. Kun tilanteeseen havahdutaan jo varhaisessa vaiheessa, on lapsen mahdollista saada kehityksen kannalta elintärkeitä korjavia kokemuksia. Samalla on myös mahdollista katkaista ongelmien ylisukupolvisuus.

5.3 Perheen tilanteen ja lähipiirin kartoitus (teema 1)

Kun työskentely väkivaltaa kohdanneen lapsiperheen kanssa aloitetaan, on väkivaltatyöntekijän (2018) mukaan ensimmäisenä tärkeää kartoittaa, keitä perheeseen ja lähipiiriin konkreettisesti kuuluu ja millaisia ovat näiden henkilöiden väliset suhteet. Perheen lähipiirin kartoitus on tärkeää, sillä siinä selviää konkreettisesti ne henkilöt, joiden kanssa tilannetta tulee työstää. Tämän asian esiin nouseminen tutkimuksessa on tärkeä asia, sillä lasta on haastavaa lähteä auttamaan, mikäli hänen läheiset ihmissuhteensa eivät ole selvillä.

Lapselle läheisin henkilö on yleensä hänen oma lähivanhempansa. Lapsen lähipiiriin voi kuitenkin kuulua omien vanhempien lisäksi isovanhempia, sisarusia, ystäviä tai vaikka päiväkodin työntekijöitä. Sama pätee myös vanhempiin; heidänkin lähipiirinsä ja turvaverkkonsa voi olla laaja tai puolestaan hyvinkin suppea. (Hannukkala, Kosonen, Marjamäki & Törrönen 2015, 45-46.) Väkivaltatyöntekijän (2019a) haastattelussa nousi esiin se, että vanhemmat voivat kertoa luontevasti keskustelun kautta, keitä perheeseen ja lähipiiriin heidän mielestään kuuluu. Tämän menetelmän lisäksi heidän kanssaan voidaan hyödyntää esimerkiksi oman elämän labyrinttiä, johon he täydentävät omat sekä lapsensa lähi-ihmiset.

Puhuttaessa pienistä lapsista ja erityisesti vauvoista, on sanoja ja puhetta kuitenkin paljon hankalampaa ymmärtää (Kuosmanen (toim.) 2009, 18). Pieni vauva ei siis pysty suoraan sanoittamaan työntekijälle, ketä hänen lähipiiriinsä kuuluu, mutta hän voi väkivaltatyöntekijän (2018) mukaan kuitenkin viestittää olemuksel-

laan paljon siitä, millaisena hän kokee omat lähi-ihmisensä sekä suhteensa heihin. Jos lapsi esimerkiksi toistuvasti välttelee katsekontaktia lähivanhempansa kanssa ja hakee huomiota ennemmin työntekijältä kuin vanhemmaltaan, voidaan lapsen ja lähivanhemman välisessä suhteessa varovasti arvioida olevan jotain poikkeavaa.

Lapsen ollessa lähempänä kolmea ikävuotta hän pystyy yleensä pientä vauvaa paremmin tuomaan ilmi ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Lapsi voi kuitenkin tarvita apua sanoittamisessa, sillä hän ei vielä pysty jäsentämään kokemuksiaan ja tunteuksiaan riittävästi. (Laane & Saukkola 2018, 31.) Tällöin lähipiirin kartoittamisessa kannattaa väkivaltatyöntekijän (2018) mukaan hyödyntää esimerkiksi erilaisia kuvakortteja. Kuvakortit, esimerkiksi koalakortit levitetään lattialle ja lasta pyydetään valitsemaan sieltä itseään tai vanhempaansa kuvastava koala. Lapsi voi valita tilanteessa hyvinkin iloisen koalan tai jonkin hieman pelottavamman näköisen. Lapsen valinnasta voidaan keskustella lapsen kanssa esimerkiksi tyylillä: ”Ohoh, kylläpä valitsit pelottavan/surullisen näköisen koalan”. Sama havainto tulee sanoittaa myös vanhemmalle, esimerkiksi: ”Mistähän voisi johtua, että lapsi pitää äitiä näin pelottavana?”. Yksi merkittävimmistä tutkimuksissa esiin tulleista asioista on se, että työskentely kuvakorttien kanssa auttaa paljon myös lapsen vanhempaa huomaamaan, millaisena lapsi hänet ja heidän välisen suhteensa kokee. Se voi tuoda vanhemmalle hyvinkin tärkeitä oivalluksia, jotka motivoivat häntä muutokseen.

Kuvakorttityöskentely tuo selkeästi esiin myös lapsen näkökulman lähisuhteiden tilasta ja osallistaa häntä jo prosessin alkuvaiheessa. Kuvakorttien avulla voidaan väkivaltatyöntekijän (2018) kertoman mukaan saada helpostikin yhteys lapsen sisäiseen tunteeseen. Tutkimuksessa tuli ilmi, että työskentely on hyvä pitää aina leikinomaisena, sillä lapsen keskittymiskyky voi olla hänen kokemansa vuoksi hyvinkin heikko (Poijula 2016, 231-233). Tärkeää on myöskin pitää tunnelma hyväksyvänä ja avoimena, ja työntekijän tulee viestittää olemuksellaan olevansa lapsen kertomasta aidosti kiinnostunut. Työntekijän tulee vastaanottaa lapsen reaktiot aina ne sellaisenaan hyväksyen ja lapsella tulee olla työskentelyn aikana sellainen olo, että hän voi turvallisesti ilmaista ajatuksistaan ja tunteitaan. (179-180.) Lasta ei saa koskaan painostaa mihinkään ja lapselle tulee antaa tilaa kokemustensa käsittelyssä (Gil 2009, 24-25).

Lapsi tai lapsen lähivanhempi voivat olla työskentelyn alkaessa traumatisoituja. Tämän vuoksi traumateorian tunteminen on pienten lasten ja heidän perheidensä kanssa tehtävässä väkivaltatyössä oleellista. Väkivaltatyöntekijän (2018) mukaan traumatietoisuus auttaa työntekijää ymmärtämään paremmin perheenjäsenten välisiä suhteita sekä yleistä perheessä vallitsevaa ilmapiiriä. Se auttaa myös hahmottamaan asioiden syy-seuraussuhteita ja lapsen kokeman traumatisoivan tapahtuman vaikutuksia lapsen nykyhetken käyttäytymiseen. Traumatietoisuus auttaa työntekijää myös tunnistamaan työskentelyssä mahdollisesti ilmeneviä yllättäviäkin tunnereaktioita, jotka ovat yhdistettävissä lapsen tai vanhemman kokemaan (Suokas-Cunliffe 2012, 40). Traumateorian ymmärtämisen merkityksellisyyden vuoksi seuraavaksi kerrotaan tarkemmin traumasta, traumatisoitumisesta sekä trauman vaikutuksista lapsen kasvuun ja kehitykseen.

5.3.1 Mitä tarkoittaa trauma ja traumatisoituminen

Käsitteenä trauma on hyvin laaja. Se määritellään henkiseksi tai ruumiilliseksi vaurioksi, joka on saanut alkunsa jostain traumaattisesta kokemuksesta. Tällainen kokemus voi olla mikä tahansa yksilön kokema uhkaava tilanne, joka aiheuttaa hänessä voimakkaita ja normaalia elämää häiritseviä reaktioita. (Traumaterapiakeskus n.d.) Traumatisoituminen voi olla seurausta omakohtaisesta traumatisoivasta kokemuksesta tai traumaattisen tapahtuman todistamisesta. Tapahtuma on traumaattinen silloin, kun se on erityisen järkyttävä ja aiheuttaa kokijassa vähintäänkin väliaikaisia psyykkisiä oireita. Traumatisoituminen voi johtua useiden tapahtumien ketjusta tai se voi olla seurausta vain yhdestä ikävästä ja psyykkettä horjuttavasta kokemuksesta. Kokemus voi olla esimerkiksi väkivaltaa, hyväksikäyttöä, läheisen kuolema, suuronnettomuus tai jokin muu vakava tilanne, joka järkyttää ihmisen mieltä. (Briere & Scott 2014, 9-20.)

Tutkimuksessa nousi vahvasti esiin, että lähisuhteessa koetut väkivaltaiset tilanteet ovat lapselle erityisen vaikeita, sillä lapsi on usein riippuvainen häntä kaltoin kohtelevasta aikuisesta (Rutanen & Viheriälä 2010). Tällaisella varhaislapsuudessa koetulla traumatisoivalla tapahtumalla on erittäin haavoittavia vaikutuksia

lapsen kasvuun ja kehitykseen. Pitkään jatkuneena kaltoinkohtelu johtaa yleisimmin lapsen vakavaan kompleksiseen traumatisoitumiseen, ja mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä voimakkaammin traumaattinen kokemus lapseen vaikuttaa. Kokemus vaikuttaa suoraan lapsen psyykkiseen kehitykseen, kuten esimerkiksi epävakaaan persoonan muodostumiseen. Lapsi voi masentua ja hänestä voi tulla hyvinkin herkkä stressille. (Briere & Scott 2014, 30.) Kaltoinkohdellulla lapsella on tutkimusten mukaan myös suurempi todennäköisyys altistua väkivaltaiselle kohtelulle ja hyväksikäytölle hänen myöhemmissä elämänvaiheissaan (11).

Pieni lapsi on trauman kokiessaan hyvin riippuvainen häntä hoivaavasta aikuisesta, mutta mikäli juuri hänen lähivanhempansa on aiheuttanut lapsen traumatisoitumisen, voi lapsen kyky luottaa aikuiseen ja lopulta koko häntä ympäröivään maailmaan kadota kokonaan (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 99-100). Toisaalta lapsi saattaa tuntea suurtakin lojaaliutta lähivanhempaansa kohtaan ja ajatella, että hän on ansainnut kaiken kokemansa kaltoinkohtelun. Hän voi myös ajatella olevansa jollain tapaa vastuussa tapahtuneesta ja että hänen tulee käyttäytyä jatkossa entistä paremmin. (Poijula 2016, 143.) Lapsi voi kokea kaltoinkohtelusta myös syyllisyyttä tai häpeää (Suokas-Cunliffe 2012, 70) tai hän voi puolestaan käyttäytyä hyvinkin uhmakkaasti ja aggressiivisesti lähivanhempaansa kohtaan (Poijula 2016, 143).

5.3.2 Miten lapsi käyttäytyy traumatisoituneena

Työskenneltäessä väkivaltaa kohdanneen traumatisoituneen lapsen kanssa on tärkeää olla tietoinen siitä, miksi lapsi mahdollisesti käyttäytyy poikkeavalla tavalla ja millaisia nämä reaktiot voivat olla. Lapsi voi reagoida traumaattiseen tilanteeseen esimerkiksi *vetäytyen* tai *ylivirittäytyen*. Vetäytyessään lapsi pakenee häntä ympäröivää turvatonta maailmaa niin sanotusti omaan maailmaansa. Hän on usein alavireinen, poissaoleva ja unelias. Ylivirittäytynyt lapsi on sen sijaan koko ajan valmiustilassa. Hänen autonominen hermostonsa on aktivoitunut ja hengitys ja sydämen lyöntitiheys kiihtyneitä. Koko keho on jäähmettynyt ja lihakset jännittyneet. Lapsi on koko ajan valmiustilassa. Hän on samaan aikaan valmis sekä puolustautumaan että pakenemaan. (Silvén (toim.) 2010, 131.) Tällainen

tila on keholle äärimmäisen kuormittava ja siksi ylivirittäytyneen lapsen on usein haastavaa esimerkiksi keskittyä tai nukkua (Katajisto 2012, 62).

Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijä (2018) kertoi esimerkin eräästä asiakkuudesta, jossa pienen vauvan kotona käytettiin jatkuvaa fyysistä väkivaltaa perheen isän toimesta. Vauva oli kotonaan aina ylivireystilassa eikä hän juurikaan nukkunut. Kun äiti muutti vauvan kanssa lopulta turvakotiin, tilanne rauhoittui. Vauva oli turvakotiin saapuessaan hyvin uupunut, mutta päästessään turvaan ja huomattessaan äitinsä ylivireystilan laukeavan, uskalsi vauvakin nukkua. Vauva nukkui lopulta yhtäjaksoisesti lähes pari viikkoa. Tilanteessa korostui työntekijän sensitiivinen puuttuminen tilanteeseen. Kotikäynnillä havainnoinnin aikana esiintulleet asiat sanoitettiin lähivanhemmalle, joka lopulta ymmärsi tilanteen vaikutuksen lapseensa. Tämän tiedon esiintulo tutkimuksessa on tärkeä, sillä se osoittaa sen, että aina ei tarvita suuria keinoja väliintuloon, vaan esimerkiksi pelkkä keskustelu voi rauhoittaa perheen tilannetta riittävästi.

Trauma voi aiheuttaa lapselle myös posttraumaattisen stressireaktion eli PTSD:n (englanniksi Posttraumatic Stress Disorder). Sen tyypillisimpiä oireita ovat muun muassa trauman uudelleen kokeminen, ylivilkkaus sekä erilaiset kognitiiviset oireet, kuten muistinmenetys sekä mielialan negatiiviset vaihtelut. (Briere & Scott 2014, 37.) PTSD:n pitkäaikaisina seurauksina voidaan pitää muun muassa pakko-oireita, päihderiippuvuuksia, rikollista käyttäytymistä sekä väkivaltaisuutta (Haapasalo 2017, 49). PTSD:hen liittyy usein myös dissosiativisia oireita, joiden avulla lapset säätelevät traumakokemuksiaan. Dissosiativisten mielentilojen eli traumaattiseen tapahtumaan liittyvien tunteiden ja kokemusten erkaannuttaminen on ihmisen mielensisäinen keino selviytyä traumaattisten kokemusten otteesta. (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 101.) Dissosiativisten oireiden havaitseminen onkin työskentelyssä tärkeää. Lapsi voi dissosioimalla esimerkiksi vaihdella nopeasti tunteitaan, irtaantua itsestään tai kehostaan tai muodostaa itselleen jopa erilaisia persoonia kannattelemaan ikäviä kokemuksia (220). Lapsi voi myös kokea dissosiativisia muistinmenetyksiä, ajan vääristymiä tai muita muutoksia, jotka tapahtuvat tietoisuuden tasolla. Lapsi voi olla esimerkiksi hyvin hajamielinen, väsynyt tai johonkin toimintaan transsinomaisesti uppoutunut. (Boon, Steele & Van Der Hart 2011, 14-17.)

Rakenteellisen dissosiaatioteorian mukaan traumatisoituneen ihmisen persoona voi myös jakautua kahteen osaan. Toinen persoonan osa eli *näennäisesti normaali osa* sulkee traumaattisen kokemuksen pois mielestään ja jatkaa elämänsä näennäisesti erillään ikävistä kokemuksista. Kokemuksia ei välttämättä muisteta ollenkaan tai niitä ei muuten tiedosteta. Lapsi voi käydä esimerkiksi täysin normaalisti päiväkotia. Lapsen voi myös yhtäkkiä vallata täysi muistamattomuus tai hän voi kadottaa jopa kokonaisia aistikokemuksiaan. Lapsi voi esimerkiksi hävittää äkillisesti näkö- tai kuuloaistinsa. Fyysinen tunne kehossa on usein turtunut. (Boon, Steele & Van Der Hart 2011, 13-17.)

Toinen persoonan osa eli *emotionaalinen persoonan osa* kantaa traumaattista kokemusta mukana mielessä sekä kehossa. Jos lapsi esimerkiksi kohtaa jonkin tilanteen, joka muistuttaa häntä traumaattisesta kokemuksesta, voi hän uudelleen kokea trauman. Hänessä voi myös herätä voimakkaita puolustus- tai alistusreaktioita. Keho ja mieli pyrkivät tällaisella persoonan jakautumisella parantamaan lapsen eloonjäämismahdollisuuksia suojelemalla häntä liian voimakkailta tunteilta ja reaktioilta. (Suokas-Cunliffe 2006, 10-12.) Tällaiset dissosiaatiomekanismit voivat toimia lapsilla hyvinkin automaattisesti ja tahdosta riippumattomasti (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 317).

Dissosiatiiiviset oireet voivat olla hyvin epäjohdonmukaisia eikä niitä pystytä selittämään lääketieteellisesti. Traumatisoitunut henkilö voi myöskin ”ihmeperantua”, kun näennäisesti normaali persoona ottaa mielestä taas vallan ja tilanne palautuu ikään kuin takaisin normaalitilaan. (Suokas-Cunliffe 2006, 13.) Lapsi saattaa trauman kokiessaan myös kapeuttaa tietoisuuttaan, jolloin hän sulkee ympärillään tapahtuvan pahan tietoisuutensa ulkopuolelle. Lapsi voi tällöin esimerkiksi tuijottaa jotain tiettyä kohtaa seinässä pitkiäkin aikoja tai nukkua normaalia enemmän. (Suokas-Cunliffe 2006, 13-14.)

Toiminnallisista menetelmistä leikki nousi esiin tutkimuksessa keskeisimpänä menetelmänä traumatisoituneen lapsen kanssa työskenneltäessä, sillä se tuo hyvin luontevalla tavalla paljon tietoa lapsen kokemasta. Tilanteessa on hyvä havainnoida leikin tunnelmaa; vakavasti traumatisoituneen lapsen leikki on usein hyvin ilotonta ja synkkää ja leikin sävy voi olla ajoittain jopa uhkaava. (Silvén (toim.) 2010, 133.) Tällainen leikki usein myös toistaa itseään ja leikki saattaa

sisältää myös paljon koston elementtejä (Hokkanen & Tiainen 2010, 65). Työskenneltäessä traumatisoituneen lapsen kanssa onkin tärkeää havainnoida leikkiä tarkasti ja osata erottaa siitä traumatisoitumisesta aiheutuneet tunteet ja reaktiot. Se ei ole väkivaltatyöntekijän (2018) kertoman mukaan helppoa, sillä lapsi voi jo luonnostaan leikkiä esimerkiksi tappeluleikkejä, joilla ei välttämättä ole mitään yhtymäkohtaa lapsen mahdollisesti kokemaan kaltoinkohteluun.

5.4 Lapsen ja lähivanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointi ja tukeminen (teema 2)

Väkivaltatyöntekijän (2018) haastattelussa tuli vahvasti esiin se, että väkivaltatyö perustuu lapsen ja hänen lähivanhempansa vuorovaikutussuhteen havainnointiin. Tämän vuoksi työskentelyn toisessa vaiheessa pyritäänkin pääsemään ymmärrykseen lapsen ja lähivanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tilasta. Havaintojen pohjalta pystytään tukemaan vuorovaikutussuhteen rakentumista turvalliseksi, mikä puolestaan ohjaa lapsen tervettä kasvua ja kehitystä. Ymmärtääkseen vuorovaikutussuhteen rakentumista, tulee olla tietoinen kiintymyssuhdeteoriasta. Kiintymyssuhdeteorian tunteminen auttaa työntekijää hahmottamaan paremmin lapsen ja hänen vanhempansa välistä vuorovaikutussuhdetta sekä siinä ilmenevää luottamusta ja turvallisuuden tunnetta. Se auttaa työntekijää myös ymmärtämään kiintymyssuhdehäiriöiden ja -fobioiden ylisukupolvisuuden mahdollisia vaikutuksia, niin lapsessa kuin hänen vanhemmassaankin. (Silvén (toim.) 2010, 140-144.)

Kiintymyssuhdeteoria on brittiläisen psykiatrin ja psykoanalyytikon John Bowlbyn 1970-luvulla kehittämä teoria, joka selittää ihmisen taipumusta muodostaa tunnesuhde toisiin ihmisiin (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 186). Pieni lapsi pyrkii muodostamaan tällaisen tunnesuhteen jo heti synnyttyään häntä hoivaavaan aikuiseen, yleisimmin siis omaan lähivanhempaansa (Silvén (toim.) 2010, 70-71). Tunnesuhde on eräänlainen lapsen ja aikuisen välille muodostuva tunnesäätelysuhde, jossa aikuisen tehtävänä on säädellä lapsen kokemia tunteita sopivalla ja hallittavissa olevalla alueella. Lapsen tehtävänä on puolestaan kokeilla erilaisia tunteita luottaen samalla siihen, että aikuinen huolehtii tunteiden pysymisestä turvallisella alueella. Tunnesäätelyn avulla lapsi oppii hallitsemaan omia tunteitaan

ja hän oppii myös siihen, että voi osoittaa tunteitaan lähivanhemmalleen turvallisesti, ilman pelkoa torjutuksi tulemisesta tai hylkäämisestä. (Välivaara 2010, 3.)

Toimiva tunnesuhde on pienen lapsen kehitykselle välttämätön, sillä lapsen oma itsesäätelykyky on aivojen kehittymättömyyden vuoksi vielä puutteellinen (Laane & Saukkola 2018, 90). Lapsi tarvitsee itsesäätelytaitoja, jotta hän kykenisi säätelämään tunteitaan, impulssejaan, tarkkaavaisuuttaan sekä käyttäytymistään. Hyvien itsesäätelytaitojen avulla lapsesta kehittyy tottelevainen sekä sosiaalinen toimija. (Aro & Laakso (toim.) 2011, 10-13.) Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhteen laatu, vanhemman oma toiminta sekä johdonmukaiset kasvatukseen edesauttavat lapsen hyvien itsesäätelytaitojen kehittymisessä. Itsesäätelytaitoa tukevia kasvatukseen ovat muun muassa lapsen kehuminen sekä myönteisten tunteiden osoittaminen. (63-65.)

Tutkimuksessa tuli ilmi, että lapsi pyrkii ottamaan lähes kaikessa toiminnassaan vanhemmaltaan mallia. Lapsi ikään kuin peilaa käyttäytymistään ja tunteitaan aikuisen toimintaan ja reaktioihin. (Laane & Saukkola 2018, 88). Siksi esimerkiksi varhaiset kokemuksemme ihmissuhteista vaikuttavat paljon siihen, miten toimimme, ajattelemme ja tunnemme myöhemmissä elämänvaiheissa muiden ihmisten kanssa. Oppimamme malli toistuu läpi vuosien, ja pyrimme tiedostamattamme sovittamaan myöhemmätkin ihmissuhteet tähän samaan opittuun toimintamalliin, sillä meille ei ole näytetty muunlaistakaan mallia toimia. (Boon, Steele & Van Der Hart 2011, 278-279.) Tämä on tärkeää tiedostaa. Jos siis lapsi saa esimerkiksi jatkuvasti hyväksytyjä kokemuksia siitä, että väkivallalla voi hallita toisen elämää tai saada aina mitä haluaa, lapsi voi yhdistää väkivaltaisen käyttäytymisen kestäviin ihmissuhteisiin, rakkauteen ja läheisyyteen. Tällöin hän voi toistaa niin sanotusti hänelle ”tuttua ja turvallista” väkivaltaista käyttäytymistä ollessaan itse vanhempi. (Pojjula 2016, 143.) Lapselle voi myös jatkuvan lähisuhteiden väkivallan myötä kehittyä ihmissuhdefobia, jolloin hän ei kykene lainkaan muodostamaan toimivia fyysisiä tai emotionaalisia ihmissuhteita muiden kanssa (Boon, Steele & Van Der Hart 2011, 280-281).

5.4.1 Kiintymyssuhdemallit

Kiintymyssuhdeteorian mukaan kiintymyssuhdemalleja on neljää erilaista; *turvallinen, välttelevä, ristiriitainen* ja *jäsentymätön*. *Turvalliseksi* kiintymyssuhde muodostuu silloin, kun vanhempi on läsnä ja lasta varten. (Kalland & Sinkkonen (toim.) 2012, 111-112.) Turvallisen kiintymyssuhteen tarkoituksena on taata lapselle turvallinen ympäristö elää ja kasvaa. Tällöin muun muassa lapsen perustarpeet, kuten ravinto, uni ja suoja ovat turvattuina. Lapsi kokee tulevansa lähisuhteessaan nähdyksi, rakastetuksi ja arvostetuksi. (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 187-188.) Turvallisen kiintymyssuhteen avulla lapsi oppii muun muassa luottamaan muihin ihmisiin sekä häntä ympäröivään maailmaan (Hannukkala, Kosonen, Marjamäki & Törrönen 2015, 46). Lapsi oppii myös näyttämään, käsittelemään ja säätelemään omia tunteitaan ja kykenee siten tasapainoiseen elämäntalouteen ja hyvään toimeentuloon sosiaalisissa suhteissa myöhemmin aikuisuudessaan (Välivaara 2010, 3).

Kiintymyskäyttäytymistä voidaan selittää lapsen vaativana käyttäytymisenä hänelle vieraassa tai pelottavassa tilanteessa. Sen tavoitteena on saada huomiota ja läheisyyttä kiintymyksen kohteena olevalta aikuiselta. (Rusanen 2011, 31-32.) Kiintymyskäyttäytyminen ei vaadi sanoja, vaan se voi olla eleisiin, ilmeisiin tai äänensävyihin perustuvaa kommunikointia (Silvén (toim.) 2010, 70-71). Jos lapsi on esimerkiksi tilanteessa, jossa säikähtää jotain kovaa ääntä, saattaa hän hakautua äkillisesti aikuisen lähelle tai purskahtaa itkuun saadakseen turvaa ja lohtua (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 187-188). Kun aikuinen osoittaa tilanteessa lasta kohtaan hoivakäyttäytymistä eli ottaa lapsen esimerkiksi syliinsä ja halailee tai suukottelee häntä, kokee lapsi olonsa turvalliseksi ja hän oppii luottamaan kiintymyksen kohteena olevaan aikuiseen. Mikäli aikuinen ei reagoi lapsen kiintymyskäyttäytymiseen tai hän torjuu lapsen pyynnöt, muuttuu lapsi levottomaksi ja hän tuntee samalla pelkoa ja ahdistusta. Jos tällainen aikuisen reagoimattomuus jatkuu pitkään, voi kiintymyssuhde aikuisen ja lapsen välillä muuttua turvattomaksi ja *vältteleväksi*. Tällöin lapsi ryhtyy rakentamaan itselleen erilaisia selviytymisen keinoja. (71-73.)

Lapsi, joka joutuu lähisuhteessaan toistuvasti torjutuksi, oppii lopulta sopeutumaan tilanteeseensa. Lapsi pyrkii pärjäämään jatkossa omillaan. (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 188.) Hän ei enää pyydä apua tai hae lohtua, vaan hän muuntauu ikään kuin näkymättömäksi vältellen samalla kontaktia lähi-ihmiseensä, vaikka onkin tähän samaan aikaan kiinnittynyt. Lapsi voi vaikuttaa päällisin puolin hyvin rauhalliselta tai jopa lamaantuneelta ja hän saattaa leikkiä paljon itsekseen. (Silvén (toim.) 2010, 76.) Tällainen välttelevä kiintymyssuhde varhaislapsuudessa vaikuttaa paljon lapsen myöhempiin elämänvaiheisiin. Lapsen kasvaessa isommaksi voi hänellä olla hankaluuksia esimerkiksi tunnistaa tai hallita omia tunteitaan. Tunnereaktiot saattavat olla ajoittain jopa suhteettoman suuria. Turvattomasti kiinnittyneestä lapsesta voi myös kehittyä hyvin ankara itseään kohtaan. (Välivaara 2010, 3-4.)

Kiintymyssuhde voi rakentua myös *ristiriitaiseksi* ja siten turvattomaksi. Tällaisessa kiintymyssuhteessa aikuinen käyttäytyy lasta kohtaan impulsiivisesti ja epäjohdonmukaisesti. Lapsi tuntee tilanteessa suurta ristiriitaisuutta, sillä hän ei voi koskaan tietää, millaisen vastaanoton hänen tunteensa tai tarpeen osoittamisensa saa. (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 188.) Aikuinen voi reagoida lapsen pyyntöihin sattumanvaraisesti esimerkiksi lempeästi lohduttaen tai puolestaan raivoten ja huutaen. Lapsi voi ryhtyä tällöin vähättelemään omia tarpeitaan ja tunteitaan tai hän saattaa reagoida jopa hyvinkin voimakkaasti tai liioitellusti saadakseen aikuiselta tarvitsemaansa huomion ja hoivan. Myöhemmin kasvaessaan isommaksi lapsi voi käyttäytyä uhmakkaasti ja hänelle voi muodostua erilaisia käyttäytymisongelmia. (Välivaara 2010, 3-4.)

Lapsen jatkuva kaltoinkohtelu johtaa *jäsentymättömään* kiintymyssuhteeseen, joka on kaikkein häiriintynein kiinnittymismuoto (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 188). Siinä kiintymysjärjestelmä ohjaa lasta kohti ensisijaista kiintymyksen kohdettaan, mutta samaan aikaan lapsi kokee pelkoa. Lapselle heräävä tunne tilanteessa on hyvin ahdistava, sillä kiintymyksen kohteena oleva aikuinen voi olla lasta kohtaan hyvinkin turvaton tai jopa vaarallinen, mutta silti kiintymysjärjestelmä ohjaa lasta aikuista kohti. Lapsi voi oireilla jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa todella voimakkaasti. Hän on takertunut ja pelokas eikä tiedä voiko aikuiseseen turvautua vai ei. (Silvén (toim.) 2010, 77-78.) Tällainen tilanne voi tulla työskentelyn aikana esiin selkeästikin. Väkivaltatyöntekijän (2018) mukaan lapsi

voi esimerkiksi kaaduttuaan lähteä ensin kohti vanhempansa, mutta valitseekin lopulta työntekijän lohduttajakseen. Sylissä lapsi voi olla työntekijään hyvinkin ta-
kertunut tai jopa hysteerinen.

Kiintymyssuhteen laatu vaikuttaa usein siihen, miten traumatisoituneet lapset käsittelevät traumaansa. Turvallisesti kiinnittynyt lapsi selviytyy yleensä hyvin traumakokemuksistaan, sillä hän uskaltaa jakaa kokemuksiaan ja tunteitaan muiden kanssa. Hän pystyy käsittelemään tunteitaan sekä kokemuksiaan realistisesti ja rauhallisesti. (Poijula 2016, 94.) Välttelevästi kiinnittynyt lapsi pyrkii puolestaan pärjäämään omillaan. Hän pyrkii pyyhkimään kokemusten vakavuuden mielestään ja jähmettämään tunteensa. Hän usein myös aliarvioi kokemuksiaan ja tunteitaan tai hän saattaa jopa kieltää ne kokonaan. (Silvén (toim.) 2010, 137-139.) Välttelevästi kiinnittyneillä lapsilla oireet suuntautuvat sisäänpäin, mikä voi aiheuttaa esimerkiksi masennusta ja vetäytymistä. Myöhemmissä elämänvaiheissa oireilu voi ilmentyä tunteettomuutena ja epäsosiaalisuutena. (Poijula 2016, 96.)

Ristiriitaisesti ja turvattomasti kiinnittyneen lapsen on yleensä hankalinta käsitellä traumaansa. Oireet ovat suuntautuneet ulospäin ja näyttäytyvät esimerkiksi aggressiivisena käytöksenä. (Poijula 2016, 96.) Lapsi saattaa olla myös silminnähden paniikissa, hysteerinen tai takertuva muita ihmisiä kohtaan. Turvattomasti kiinnittynyt lapsi usein myös aliarvioi omat selviytymismahdollisuutensa tunteiden ottaessa hänestä hallitsemattoman vallan. Hän saattaa olla traumatisoituneena hyvinkin ahdistunut ja hätäntynyt eikä välttämättä rauhoitu, vaikka häntä lohdutettaisiinkin. (Kivitiie-Kallio & Söderholm (toim.) 2012, 218.)

5.4.2 Korjaavat kokemukset

Tutkimuksessa tuli esiin, että kiintymyssuhdehäiriöstä kärsineen lapsen on mahdollista saada korjaavia kokemuksia. Eheytyemisessä on tärkeää tukea ja vahvistaa lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutussuhdetta. Lapselle tulisi luoda kokemus siitä, että aikuinen vastaanottaa turvallisessa suhteessa lapsen tunteita sekä kommunikointia ja että aikuinen arvostaa häntä. (Mäkelä & Salo 2011.) Vuorovai-

kutussuhteen tulisi muodostua vastavuoroiseksi, jolloin molemmat osapuolet pyrkivät ja pystyvät vaikuttamaan toisiinsa; lapsi saa tarvitsemansa huomion ja vanhempi oppii tulkitsemaan lastaan sekä lapsen tarpeita (Rusanen 2011, 78-79). Kun lapselle taataan jo varhaisessa vaiheessa turvallinen kiintymyssuhteen kehitys, vaikuttaa se lapsen perusturvallisuuden tunteen lisäksi myös psyykkiseen kehitykseen, kuten esimerkiksi ajattelun kehittymiseen sekä persoonan, identiteetin ja moraalien muodostumiseen (Silvén (toim.) 2010, 28). Turvallisesti kiinnittynyt lapsi näkee tulevaisuutensa usein toiveikkaana ja hän uskaltaa luottaa muihin ihmisiin. Turvallinen kiintymyssuhde antaa lapselle myös hyvät valmiudet vanhemmuuteen hänen tullessa myöhemmin itse äidiksi tai isäksi. (Välivaara 2010, 3.)

Työskenneltäessä lapsen kanssa, jolla on jonkinasteinen kiintymyssuhdehäiriö, on syytä kiinnittää huomio lapsen tunteisiin ja toimintaan. Jos lapsessa ilmenee pitkällä aikavälillä toistuvasti esimerkiksi itkuisuutta, uhmakkuutta tai aggressiivisuutta, on lapsesta syytä huolestua. Tällainen käyttäytyminen ja tunnetilat viittaavat usein lapsen psyykkisen kehityksen häiriintymiseen. Nämä voivat tuki johtua myös lapsen omasta temperamentista tai muista rakenteellisista tekijöistä, mutta kyse voi olla myös lähisuhteen synnyttämistä ongelmista. (Koivunen & Lehtinen 2015, 181-184.) Väkivaltatyöntekijän (2018) mukaan poikkeavaa käytöstä ei tule milloinkaan sivuuttaa, vaan se tulee huomioida, sanoittaa lapselle sekä vanhemmalle ja lisäksi kirjata ylös.

5.4.3 Vuorovaikutussuhteen arviointi

Väkivaltatyöntekijä (2019a) kertoi tutkimuksen haastattelussa, että havainnoida ja arvioida lapsen ja hänen vanhempansa välistä vuorovaikutussuhdetta voidaan saada paljonkin tietoa muun muassa lapsen psyykkisestä hyvinvoinnista sekä lapsen ja vanhemman välisestä kiintymyskäyttäytymisestä. Havainnoinnissa ja arvioinnissa tulee olla läsnä aina molemmat osapuolet, niin lapsi kuin lapsen vanhempikin.

Vuorovaikutuksen arvioinnissa voidaan erottaa Kallandin ja Sinkkosen (2012) mukaan kolme tasoa: lapsen ja vanhemman välinen tunnesuhde, käyttäytyminen

ja mielikuvat. Ensimmäisellä tasolla arvioidaan lapsen ja vanhemman välistä yleistä tunnetilaa, joka nousee esiin työskentelyn aikana. Tilanteessa voidaan esimerkiksi havainnoida sitä, onko tunnelma hyväntuulinen ja leikkisä vai kenties pelokas ja varautunut. Toisella tasolla arvioidaan puolestaan käyttäytymistä. Käyttäytymistä voidaan arvioida esimerkiksi havainnoimalla sitä, miten vanhempi toimii lapsen kanssa, millainen on lapsen ja hänen vanhempansa välinen fyysinen etäisyys, miten he katsovat toisiaan tai miten he puhuvat toisilleen. Kolmannella tasolla voidaan arvioida lopuksi tapaa, jolla vanhempi puhuu lapsestaan tai sitä, millaisen kuvan lapsi omasta vanhemmastaan antaa. Kaikki tehdyt havainnot antavat työntekijälle valtavasti tietoa lapsen ja hänen vanhempansa välisestä vuorovaikutussuhteesta. (Kalland & Sinkkonen 2012, 278-279.)

Lapsen ja hänen vanhempansa vuorovaikutussuhteen havainnoinnissa ja arvioinnissa voidaan väkivaltatyöntekijän (2019a) kertoman mukaan käyttää apuna erilaisia vuorovaikutukseen tähtääviä toiminnallisia menetelmiä. Näistä esimerkiksi mainittakoon vauvahieronta. Vauvahieronnassa vanhempaa ohjeistetaan hieromaan vauvaansa tietyn kaavan mukaisesti. Hieronnan aikana keskitytään havainnoimaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta, esimerkiksi sitä, miten vauva ottaa kontaktia vanhempaan ja miten luontevalta koskettaminen vauvasta ja hänen vanhemmastaan tuntuu. Tutkimuksessa nousi esiin, että joillekin vauvoille koskettaminen voi olla hyvinkin vieras kokemus, mikäli vanhempi ei ole juurikaan koskettanut aiemmin vauvaansa. Toisaalta tällainen tilanne näyttää työntekijälle sen todellisuuden, jossa lapsi on kotonaan elänyt. (Väkivaltatyöntekijä 2019a.)

Väkivaltatyöntekijän (2019a) mukaan tilanteessa kannattaa havainnoida myös vanhemman reaktioita; onko lapsen koskettaminen hänestä esimerkiksi luontevan oloista. Tilanteessa voidaan myös avoimesti keskustella vanhemman kanssa. Vanhemmalta voidaan esimerkiksi tiedustella, miltä vauvan hierominen hänestä tuntuu; onko se epämukavaa vai miellyttävää? Mikäli vauvahieronnan aikana vauva selkeästi välttelee kontaktia vanhempansa tai kääntyy kohti seinää tai työntekijää, voi kyseessä olla lapsen ja vanhemman välinen häiriintynyt kiintymyssuhde. Tilanteessa voidaan kokeilla, miten vauva reagoi, jos hierojaksi

vaihdetaankin työntekijä. Tällöin havainnoidaan sitä, miten vauva reagoi muutokseen; ottaako vauva esimerkiksi kontaktia työntekijään eri tavalla kuin vanhempaansa.

Mikäli lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksessa ilmenee jotain poikkeavaa, tulee asia ottaa väkivaltatyöntekijän (2019a) mukaan aina puheeksi vanhemman kanssa. Puheeksi ottamisessa tärkeää on toimia sensitiivisesti. Vanhempi ei välttämättä ole lapsen kasvatuksessa oikeilla jäljillä ja hän saattaa ottaa työntekijän huomiot helposti arvosteluna. Siksi työntekijän tulee kohdata jokainen perhe yksilöllisesti, heidän omista lähtökohdistaan käsin. Työntekijän tulee osoittaa aitoa kiinnostusta perhettä kohtaan ja tuoda heille ilmi se, että on työskentelyssä heitä varten. (Kuosmanen (toim.) 2009, 53-56.) Kaikenlainen syyttely ja vähättely tulee väkivaltatyöntekijän (2018) kertoman mukaan jättää ehdottomasti pois, eikä mihinkään toimintaan saa missään tapauksessa pakottaa. Vanhemmat tarvitsevat tukea tilanteessaan ja heidän on helpompaa turvautua työntekijään, johon pystyvät aidosti luottamaan.

5.5 Vanhemman oma kasvuhistoria ja ylisukupolvisten ilmiöiden katkaiseminen (teema 3)

Väkivaltatyöntekijä (2018) nosti esiin haastattelussa, että lapsen terveen kehityksen kannalta myös vanhemman oman kasvuhistorian ja siellä vaikuttaneiden ihmisten kartoitus on erittäin tärkeää, sillä sieltä löytyvät usein syyt vanhemman omalle toiminnalle. Avoin ja luotettava keskustelu voi havahduttaa vanhemman ajattelemaan oman menneisyytensä vaikutusta hänen nykyiseen käyttäytymiseensä ja siten myös pohtimaan tämän käyttäytymismallin siirtämistä sukupolvelta toiselle eli omalle lapselleen.

Kun vanhempi pysähtyy pohtimaan omia varhaisia ihmissuhteitaan, pystyy hän hahmottamaan paremmin, millaisena esimerkkinä hän toimii omalle lapselleen. Jos lapsi ei saa varhaisessa vaiheessa tervettä mallia ihmissuhteista ja käyttäytymismalleista, on hänen vaikea luoda niitä itsenäisesti myöhemmin. Lapsi ei osaa toimia toisin, sillä häneen on istutettu vanhemman malli. Tämä on väkival-

tatyöntekijän (2018) mukaan asia, joka vanhemman tulisi ymmärtää. Tarkasteltaessa vanhemman omaa kasvuhistoriaa, tulee olla tietoinen vanhempien omista opituista kiintymyssuhteille ja niiden vaikutuksista heidän toimintaansa ja käyttäytymiseensä.

5.5.1 Aikuisen kiintymyskäyttäytyminen

Aikuisen oma kiintymyssuhde on voinut kehittyä lapsuudessa joko *autonomiseksi* eli itsenäiseksi ja turvalliseksi, *ei-autonomiseksi* eli etäännyneeksi ja turvattomaksi tai *ratkaisemattomaksi* ja turvattomaksi (Silvén (toim.) 2010, 114-115). Lapsen on helppo turvautua *autonomisesti* eli itsenäisesti kiinnittyneeseen vanhempaan. Autonomisen vanhemman kiintymyskokemukset eivät välttämättä ole aina olleet hyviä ja rakastavia, mutta hän kykenee käsittelemään niitä kuitenkin hyvin realistisesti. Hän ymmärtää ja hyväksyy menneisyytensä kokemukset sekä niiden vaikutukset nykyiseen käyttäytymiseensä. Ymmärrettyään ja hyväksytyään asian, pystyy hän hallitsemaan käyttäytymistään ja toimimaan siten turvallisena vanhempana omalle lapselleen. (Golding 2014, 173.)

Tutkimuksessa, jossa tutkittiin äidin ja hänen yksivuotiaan lapsensa välistä kiintymyskäyttäytymistä, huomattiin, että äidin oma turvallinen kiintymyssuhdemalli siirtyi lapselle noin 75 prosentin vastaavuudella (Sinkkonen 2018, 58). Toisessa tutkimuksessa selvitettiin puolestaan kolmen sukupolven välistä kiintymyskäyttäytymisen yhteyttä ja siinä huomattiin, että turvallisen kiintymyssuhteen vastaavuus isoäidin, äidin ja lapsen välillä oli noin 65 prosenttia (Kalland & Sinkkonen (toim.) 2012, 55). Tutkimusten mukaan turvallinen kiintymyssuhde siirtyy siis herkästi autonomiselta aikuiselta häneen kiinnittyneelle lapselle.

Mikäli aikuisen omat varhaislapsuuden kokemukset ovat kuitenkin jääneet merkityksettömiksi, on aikuisen kiintymyssuhdemalli muodostunut *ei-autonomiseksi* eli etäännyneeksi. Ei-autonominen kiintymyssuhdemalli on usein lapsuudessa koetun laiminlyönnin tulos. Tällaisen etäännyneen suhteen tunnusmerkkeihin kuuluu yleensä arvostuksen puute omia lähi-ihmisiä kohtaan. (Silvén (toim.) 2010, 116-119.) Kokemuksista ei pystytä puhumaan johdonmukaisesti tai niitä ei muisteta lainkaan (Music 2011, 64). Etäännytynyt aikuinen saattaa kohdella omaa

lastaan hyvinkin kylmästi. Hän saattaa esimerkiksi vähätellä lapsen tarpeita ja kokee lapsen huomionhaun epämiellyttävänä ja ahdistavana. (Golding 2014, 58) Aikuisen ei-autonominen kiintymyssuhdemalli siirtyy usein myös ylisukupolvisesti, ja johtaa siten lapsen turvattomaan kiinnittymiseen. Lapsen kiintymyssuhde ei-autonomiseen aikuiseen voi muodostua vältteleväksi tai ristiriitaiseksi. (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 109.)

Jos aikuinen on kokenut omassa varhaislapsuudessaan jonkin traumaattisen kokemuksen, on hänen kiintymyssuhdemallinsa rakentunut tällöin usein *ratkaise-mattomaksi*. Lapsuudessaan traumatisoituneet aikuiset eivät kykene puhumaan kokemuksistaan johdonmukaisesti. (Music 2011, 64.) Heidän on myös usein haastavaa tulkita, mitä lapsi milloinkin tarvitsee ja tuntee. Lapsi saattaa herättää aikuisessa myös muistoja aikuisen omista lapsuuden ikävistä kokemuksista, jolloin aikuinen saattaa jähmettyä tai käyttäytyä lasta kohtaan hyvinkin epäjohdonmukaisesti tai jopa pelottavasti. Aikuinen voi myös taantua täysin lapsen tasolle ja kadottaa kosketuksen todellisuuteen. (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 121.) Tällaisessa tilanteessa aikuisen käyttäytymistä säätelevät hoivakäyttäytymisen sijaan hänen omat pelkonsa, joita hän ei pysty säätelemään (190). Aikuisen ratkaisematon kiintymyssuhdemalli johtaa usein lapsen *jäsentymättömään* ja turvattomaan kiinnittymiseen eli kaikkein häiriintyneimpään kiinnittymismuotoon (110).

5.5.2 Ymmärryksen syntyminen

Väkivaltaa kohdanneiden perheiden kanssa on väkivaltatyöntekijän (2018) mukaan tärkeää ymmärtää ja tiedostaa kiintymyssuhteiden merkitys. Aikuinen kohtelee lastaan harvoin tahallaan huonosti, ja yleensä lapselle tahdotaan vain hyvää. Käyttäytymismalli saattaakin olla vain omassa lapsuudessa koetun häiriintyneen kiintymyssuhteen tulosta, josta voi olla hankalaa irrottautua, varsinkin silloin, kun omaa käyttäytymismalliaan ei tunnista. (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 197-198.) Tutkimuksen haastattelussa (2019a) tuli ilmi, että aikuinen saattaa myös elää täysin siinä uskossa, että hänen kokemansa huono kohtelu varhaislapsuudessa on ollut täysin normaalia – varsinkin silloin, jos muuta mallia ei ole ollut saatavilla. Tällöin on tärkeää kertoa aikuiselle, että hänen kokemansa ei ole

ollut normaalia eikä hän ole kaltoinkohtelua ansainnut. Tämä saattaa olla väkivaltatyöntekijän (2019a) mukaan ensimmäinen kerta, kun joku selventää aikuiselle asian. Se voi tuoda hänelle tilanteessa paljonkin ymmärrystä.

Tutkimusten mukaan kiintymyssuhdemalli on mahdollista muuttaa turvalliseksi silloin, kun aikuinen ryhtyy tarkastelemaan omaa kasvuhistoriaansa ja sen vaikutusta nykyhetkeen (Sinkkonen 2018, 59). Aikuisen tulisi havainnoida ja pohtia omaa käytöstään ja sen vaikutuksia lapseensa. Ymmärtäessään oman käyttäytymisen taustalla vaikuttavia asioita, syyllisyyden ja häpeän tunne keventyvät ja samalla aikuinen saa voimaa suunnata kohti parempaa tulevaisuutta. (Stolbow 2016, 121.) Väkivaltatyöntekijä (2019a) kertoi haastattelussa, että moni vanhempi onkin kokenut tilanteessa suurta helpotusta ymmärrettyään, mistä hänen käyttäytymisensä johtuu. Tutkimus osoittaaakin, että ymmärryksen synnyttyä vanhempi kykenee tarjoamaan korjaavia kokemuksia myös lapselleen.

5.5.3 Trauman ylisukupolvisuus

Omalle lapselleen trauman esimerkiksi väkivaltaisella käyttäytymisellä aiheuttanut vanhempi on usein kokenut vastaavanlaisen trauman omassa lapsuudessaan (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 108). Tyypillistä tällaisen vanhemman kohdalla on myös se, että hän elää nykyhetkessä väkivaltaisessa suhteessa tai väkivallan uhan alla. Tämä johtuu opitusta mallista, jossa väkivaltainen käytös on yhdistetty rakkauteen ja läheisiin ihmissuhteisiin. Työskentelyssä olisi väkivaltatyöntekijän (2018) mukaan tärkeää havaita tällaiset ilmiöt. Vanhemman oman trauman tunnistaminen voi olla työntekijälle kuitenkin haastavaa, sillä vanhemman oireet voivat olla moniulotteisia ja psyykkisiä. Oireina voi ilmentyä esimerkiksi masennusta, ahdistusta, unihäiriöitä, päihdeongelmia tai ihmissuhdevaikeuksia, joita on todella hankalaa havaita ulkoisesti. (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 120.)

Tutkimuksessa aiemmin esiin tulleen rakenteellisen dissosiaatioteorian mukaan myös aikuisen mieli on voinut jakautua, jolloin toinen persoonan osa kantaa traumaa mukanaan ja toinen elää siitä erillään. Tällainen jakautuminen vaikuttaa suoraan vanhemman toimintakykyyn. Emotionaalinen persoonan osa voi esimerkiksi

herättää aikuisessa lapsen, joka hän oli traumaattisen kokemuksen tapahtuessa. Aikuinen taantuu siis lapsen tasolle ja hän voi olla hyvinkin pelokas ja tarvitseva. Aikuiselta häviää tilanteessa realistinen tapa arvioida omaa arjessa selviytymistään. (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 323.)

Näennäisesti elämää normaalisti jatkava persoonan osa voi puolestaan kannatella vanhempaa täysin tavallisessa elämässä. Vanhempi saattaa esimerkiksi käydä normaalisti töissä. (Suokas-Cunliffe (toim.) 120-121.) Toisaalta näennäinen persoonan osa voi ajoittain taannuttaa ja etäännyttää vanhemman todellisuudesta. Näennäinen persoonan osa voi myös pyrkiä sulkemaan sietämättömät traumamuistot pois mielestä tai sivuuttaa ne kokonaan. Tällaiset dissosiativiset oireet tekevät lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutussuhteesta epäjohdonmukaisen ja turvattoman. (241.)

Tutkimuksessa tuli esiin myös oleellinen tieto siitä, että lapsuudessaan traumatisoituneiden aikuisten on usein haastavaa ymmärtää oman traumansa vaikutuksia oman lapsensa kasvuun ja kehitykseen (Pettersson 2012, 80). Lapsi kuitenkin aistii ilmapiiriä, äänenpainoja, katsekontaktia ja kosketusta vain parin kuukauden ikäisenä (Laane & Saukkola 2018, 19). Lapsi pystyy siis aistimaan aikuisen tunteet jo heti synnyttyään, vaikka aikuinen pyrkisikin siirtämään traumamuistot pois mielestään (Silvén (toim.) 2010, 139-140). Muistot saattavat olla vanhemman mielestä myös hyvinkin pelottavia tai järkyttäviä, eikä aikuinen halua tietoisesti muistella niitä. Siksi aikuisen traumakokemuksen käsittelyssä tärkeää olisi saada aikuinen ymmärtämään trauman olevan osa menneisyyttä, ei nykyisyyttä. Se on osa hänen elämänhistoriaansa, jota hän ei pysty muuttamaan. Hän voi kuitenkin suunnata katseensa tulevaisuuteen ja muutokseen. Traumakokemuksista on mahdollista selviytyä, mutta se vaatii sinnikkyyttä. (Suokas-Cunliffe (toim.) 2015, 197-198.) Kun vanhempi selviytyy omasta traumastaan, hän voi opettaa esimerkillään lapselleen selviytymiskeinoja ja stressinsietokykyä erilaisissa vastoinkäymisissä. Tällöin myös trauman ylisukupolvinen kierre on mahdollista katkaista. (193.)

Työntekijältä vaaditaan kykyä rakentaa luottamusta hänen ja vanhemman välille. Työntekijän tulee myös aktiivisesti kysyä vanhemman menneisyydestä, mutta sa-

malla muistaa, että asioista uskalletaan yleensä puhua vasta silloin, kun luottamuksellinen suhde on syntynyt. (Siukola 2014, 31.) Työskentelyssä tulee huomioida myöskin se, että aikuinen saattaa elää näennäisesti normaalia elämää, mikäli hänen mielensä on suojautunut dissosiaatiomekanismilla. Aikuinen ei siis alkuun saata muistaa menneisyydestään mitään poikkeavaa, joka olisi voinut vaikuttaa hänen käyttäytymiseensä tai hän saattaa vähätellä kokemuksiaan. Työskentely vaatii siis pitkäjänteisyyttä. Väkivaltatyöntekijän (2019a) mukaan aikuiselle voidaan yleisellä tasolla mainita, että usein tällaisissa tilanteissa vanhempien omassa lapsuudessa on ollut kaltoinkohtelua. Se voi rohkaista vanhempaa puhumaan asiasta. Mikäli vanhempi kuitenkin kieltäytyy puhumasta tai hän ei jaksaa puhua, ei sitä voi häneltä vaatiakaan. Vanhemman päätöstä tulee aina kunnioittaa.

5.6 Vanhemmuuden tukeminen (teema 4)

Lapsen syntymä muuttaa vanhemmiksi tulevien elämää. Lapsi on usein hyvin toivottu ja rakastettu. Uusi pieni ihminen tuottaa vanhemmilleen paljon iloa ja onnea, mutta on myös hetkiä, jotka pelottavat vanhempia. Vauva on hyvin vaativa ja sitova, ja arki voi tuntua uudesta vanhemmasta äkkiseltään uuvuttavalta tai jopa lamaannuttavalta. (Törrönen 2015, 17-18.) Sinkkonen (2012) kertoo *Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun* -teoksensa alkusanoissa vanhemmuuden olevan kaksisuuntainen prosessi. Se yhtäältä sitoo vanhemmat huolenpitoon, mutta toisaalta muuttaa heidän persoonallisuuksiaan:

”Äidiksi tultuaan nainen ei koskaan ole sama kuin ennen, eikä mies ole entisensä tultuaan isäksi.” (Sinkkonen 2012, 13.)

Vanhempien vastuu pienen lapsen kanssa on valtavan suuri. Lapsi tarvitsee turvaa, hoivaa ja läheisyyttä. Lasta tulee huomioida jatkuvasti ja viipyilemättä. Häntä tulee juottaa, syöttää, pesettää, nukuttaa ja hänen kanssaan tulee seurustella aktiivisesti. (Sinkkonen 2012, 22-23.) Vaativa ja stressaava arki sekä vähäinen uni voivat herättää vanhemmissa negatiivisia tunteita. Vanhempi voi tuntea itsensä avuttomaksi ja voimattomaksi. Arki vauvan kanssa voi olla ahdistavaa. Tällainen tilanteen jatkuva sietämättömyys heijastuu väistämättä myös vauvaan.

Vauva voi alkaa tuntua ikävän tilanteen aiheuttajalta ja ongelmalta. (Törrönen 2015, 152-153.) Kun ongelma patoutuu, vanhempi voi ruveta etääntymään lapsestaan. Vauva alkaa tuntua vanhemmasta täysin vieraalta tai jopa pelottavalta. Tällöin vanhempi saattaa ryhtyä välttelemään kontaktia vauvansa kanssa tai jättää hänet jopa kokonaan vaille huomiota. Vanhempi voi myös ennakoimattomasti purkaa tunteensa lapseen aggressiivisesti. Tällainen käyttäytyminen ei kuitenkaan yleensä ole tarkoituksenmukaista. (173.)

Artikkelissa *Kaksi äitiä kertoo, kuinka pinna äkkiä katkesi* lastaan (2017) väkivaltaisesti kohdellut äiti kuvaa lapsiarjen ahdistuksen kasautumista ja lopulta tilanteen ennakoimatonta purkautumista. Hän kuvaa tilannetta seuraavasti:

”Kun hytkytit ja hytkytit ja toinen vaan huusi, eikä mikään auttanut. Se ahdisti ja muuttui aggressioksi, joka teki otteet liian koviksi ja hytkeytyksen sellaiseksi, että nyt sitten perkele hiljenet! Hytkytin vielä vähän kovempaa, ja ajattelin, että nyt mä pakotan sut hiljenemään!”
(Yle 2017.)

Vauvan kanssa koettu ahdistus voi ajaa vanhemman umpikujaan, varsinkin jos tukea ei ole ollut saatavilla. Vanhempi on tilanteessa yksinäinen, neuvoton ja avuton tai hän voi kipuilla omassa lapsuudessaan koettujen vastoinkäymisten kanssa. (Törrönen 2015, 168-169.) Vanhempi on saattanut esimerkiksi jäädä vaille huomiota omassa lapsuudessaan tai hän on saattanut kokea kiintymyssuhdehäiriön tai jonkin traumaattisen kokemuksen, joka heijastuu hänen käyttäytymiseensä oman lapsensa kanssa. Mieleen ja kehoon koteloitunut trauma ja omilta vanhemmilta opitut häiriintyneet vuorovaikutusmallit muodostavat mieleen psyykkisiä rakenteita, jotka ohjaavat vanhemman käyttäytymistä. (Sinkkonen 2012, 39-41.) Väkivaltaa tehneet miehet ovat esimerkiksi kertoneet, että syy heidän väkivaltaiselle käyttäytymiselleen löytyy heidän omasta lapsuudestaan (Hautamäki 2013, 84).

Menneisyyttä ei kuitenkaan missään tapauksessa voi muuttaa, mutta omasta käyttäytymisestäään voi ottaa nykyhetkessä vastuun. Tutkimuksessa tulikin ilmi, että erilaiset perhettä rasittavat haasteet olisi hyvä tiedostaa, ymmärtää ja käsitellä jo varhaisessa vaiheessa, jotta väkivaltainen käyttäytymismalli ei periytyisi

ylisukupolvisesti lapselle. (Hautamäki 2013, 84.) Edellä kuvattuja haasteita voidaan pohtia yhdessä vanhemman kanssa esimerkiksi keskustellen tai käyttämällä hyödyksi erilaisia tunne- tai voimavarakortteja, jotka madaltavat kynnystä avoimeen keskusteluun.

5.7 Kirjalliset palautteet

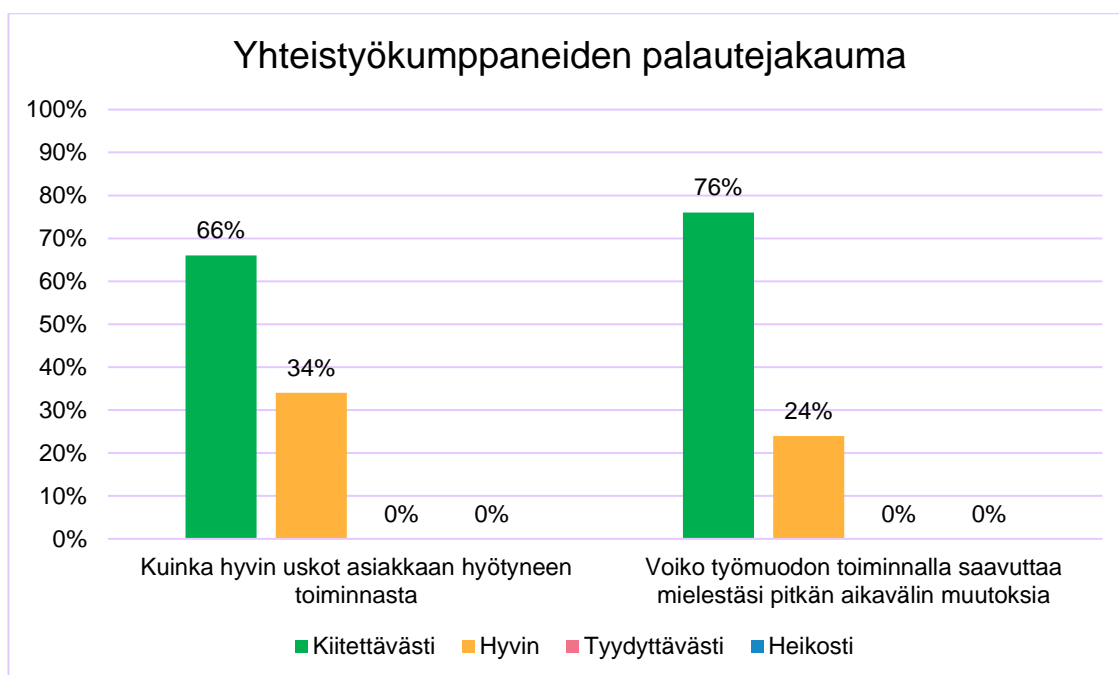
Lopuksi tutkimustuloksissa esitellään tutkimuksessa kerättyjä ja analysoituja kirjallisia palautteita. 0–3-vuotiaiden lasten lähivanhempien antamia kirjallisia palautteita oli kaikkiaan viisi kappaletta. Palautteista kävi selkeästi ilmi, että lasten lähivanhemmat olivat erittäin tyytyväisiä työmuodon toimintaan. Kaikki kirjallisen palautteen antaneet vanhemmat kokivat, että työskentelyyn oli helppo osallistua ja että työskentely oli ollut heille mielekästä ja hyödyllistä. He myös kokivat, että heidän tarpeensa tulivat huomioiduksi työskentelyn aikana. Avoimessa kysymyksessä lapsen lähivanhemmilta kysyttiin ”Mitä hyötyä ja vaikutusta sinulle ja perheellesi on toiminnasta ollut?” Vastauksiksi saatiin:

”Olemme saaneet varmistusta asioiden sujuvuudesta.” Läheinen 2015

”Meillä on ollut rauhallisempaa ja tunteet ovat olleet helpompaa sanoa.” Läheinen 2018

Molemmat vastaukset tuovat esiin tutkimuksessa kartoitetut asiakaskokemukset työskentelyn hyödyistä; kodin ilmapiiri on rauhoittunut ja asioista on ollut helpompaa puhua.

Perhekulma Puhurin yhteistyökumppaneiden antamia kirjallisia palautteita oli kaikkiaan 29. Palautteista ei käynyt ilmi, minkä ikäisten lasten kanssa työskentelystä oli ollut kyse, joten lasten ikähaitari on 0–17-vuotta. Yhteistyökumppaneista 65,5 % koki asiakkaan hyötyneen toiminnasta kiitettävästi (kaavio 1). Lisäksi 75,9 % yhteistyökumppaneista koki, että työmuodon toiminnalla voidaan saavuttaa kiitettävästi pitkän aikavälin vaikutuksia.

KAAVIO 1. Yhteistyökumppaneiden palautejakauma

Avoimia kysymyksiä yhteistyökumppaneiden lomakkeella oli kaksi. Toisessa kysymyksessä kysyttiin: *”Millaisia tuloksia ja vaikutuksia arvioit toimipisteen toiminnalla saatavan aikaan?”* Ohessa vastaukset:

”Lapsen ääni tulee kuuluville. Vanhempi pääsee selville lapsen ajatuksista/tunteista eri tavalla.” Yhteistyökumppani 2019

”Lapsi sai täältä kokemuksen turvallisesta paikasta/aikuisesta, joka oli aidosti läsnä, uskoi, ei vähätellyt ja jolle oli hyvä puhua. Uskon että se luo pohjaa itsetunnon vahvistumiselle.” Yhteistyökumppani 2019

”Lapset ja vanhemmat pääsevät mieltään painaneiden asioiden yli.” Yhteistyökumppani 2018

”Lapsityöskentely tukee sosiaalitoimen palveluita, koska työskentelyn avulla saa esille lapsen näkökulmaa perheen tilanteesta.” Yhteistyökumppani 2018

”Turvallinen ympäristö, jossa voi lapsentahtisesti käsitellä vaikeita asioita, joilla on pitkällä aikavälillä positiivisia vaikutuksia kasvua ja kehitystä ajatellen.” Yhteistyökumppani 2018

”Toiminnalla tavoitetaan lapsen näkökulmaa ja vointia tilanteissa, missä perheessä on ollut väkivaltaa. Lisäksi kyetään vaikuttamaan koko perheeseen ja ennaltaehkäisemään tulevaisuuden haasteita.” Yhteistyökumppani 2018

"Lapsen äänen ja tuen tarpeen kuuluvaksi tekeminen" Yhteistyökumppani 2018

"Vaikeat asiat nostetaan esille ja niitä on siten mahdollista sanoittaa ja käsitellä". Yhteistyökumppani 2017

"Lapsi uskaltaa ilmaista ajatuksiaan myöhemmin." Yhteistyökumppani 2017

"Lapsi pääsee purkamaan tunnekuormaansa ja saa tukea tunteiden käsittelyssä." Yhteistyökumppani 2017

"Lapsen ikätasoisien kehityksen tukeminen, tila käsitellä kokemuksia leikin kautta -> eteenpäin siirtymisen mahdollisuus, kehityksellinen jatkumo." Yhteistyökumppani 2017

"Vanhempien ja lapsen vuorovaikutuksen seuraaminen ja tukeminen. Arjen haasteiden näkyväksi tekeminen." Yhteistyökumppani 2016

"Asiakas on ikätasoisesti päässyt kertomaan itselleen kipeitä ja vaikeita asioita, jotka ovat auttaneet häntä itseään pääsemään irti "kuormista". Yhteistyökumppani 2016

"Lapsi on saanut tilaa käsitellä raskaita kokemuksia, lapsen ääni ja tunteet tulevat esille ja kuulluksi. Vanhemmat saavat tietoa väkivallan vaikutuksista lapsen kehitykseen ja psyykkiseen kasvuun." Yhteistyökumppani 2015

"Lapsen vaikeiden asioiden käsittely ja lapsen tukeminen ja opettaminen niiden käsittelyssä. Lapsen näkyväksi tekeminen vanhemmalle. Lapsen traumojen käsittely lapsen tasolla. Ymmärrys lapsen tarpeista -> välitetään tieto vanhemmalle." Yhteistyökumppani 2015

"Pitkäkestoisia vaikutuksia vanhemman toimintamallien muuttamiseen." Yhteistyökumppani 2015

Vastauksista korostuu merkittävä tieto siitä, että työskentelyllä on saatu tavoitettua lapsen ääni. Samalla vanhemmat ovat saaneet arvokasta tietoa lapsen koke-
masta ja sen vaikutuksista lapsen kasvuun ja kehitykseen. Yhteistyökumppanit
kokivat myös, että lapsi uskaltaa työskentelyn myötä ilmaista tunteitaan parem-
min. Tämä kertonee siitä, että työskentelyn aikana on saatu eheytettyä lapsen ja
vanhemman välistä kiintymyssuhdetta. Lapsi on oppinut luottamaan häntä hoiva-
vaan aikuiseen enemmän ja uskaltaa siten näyttää ja kertoa hänelle avoimemmin

tunteistaan sekä ajatuksistaan. Myös vanhempien omissa toimintamalleissa on huomattu muutosta.

Toisessa kysymyksessä kysyttiin: *"Onko toiminnalla ollut mielestäsi näkyviä vaikutuksia? Jos on niin millaisia?"* Ohessa vastaukset:

"Lapselle mahdollisuus kertoa mielen päällä olevista asioista. Lisää vanhemman ymmärrystä, miten elämänkriisit vaikuttavat myös lapseen." Yhteistyökumppani 2019

"Helpotus, tunne kuulluksi tulemisesta. Konkreettinen apu koko perheelle." Yhteistyökumppani 2019

"Kyllä. Käyntien jälkeen tilanne on mennyt parempaan suuntaan. Iloisuutta on tullut lisää." Yhteistyökumppani 2018

"Kyllä. Lapsi pystyy puhumaan vaikeista aiheista ääneen." Yhteistyökumppani 2018

"Lapsi kohdataan hyvin ja hänet huomioidaan kunnioittavasti. Arvostava kohtaaminen." Yhteistyökumppani 2018

"Voimaannuttaa lapsia + antaa vanhemmille hyviä työkaluja." Yhteistyökumppani 2017

"Lapsen tilanteen rauhoittuminen". Yhteistyökumppani 2017

"Vanhemmille varmuus lapsen tilanteesta ja siitä, että lapsella kaikki ok." Yhteistyökumppani 2016

"Asiakkaat (lapset) olleet vapautuneen ja helpottuneen oloisia päästyään kertomaan asioistaan. Tukee lasta kasvua ja kehitystä." Yhteistyökumppani 2016

"Lapsi on saanut purkaa hankalaan elämäntilanteeseen liittyviä paineita." Yhteistyökumppani 2015

"Vanhempi ja lapsi saanut työstää vaikeita asioita, mikä on ollut tärkeää ja vaikuttanut siihen et olo on turvallisempi." Yhteistyökumppani 2015

"Kyllä, myönteisiä vaikutuksia väkivaltaa kokeneen lapsen elämään, lapsi saa ikätason mukaisesti purkaa leikin ja toiminnan avulla kokeimuksiaan, jolloin arki rauhoittuu ja oireet vähenevät/loppuvat. Vanhempi saa tietoa ja ohjausta lapselle turvallisen arjen rakentamiseen." Yhteistyökumppani 2015

"Lapset rauhoittuneet, oppineet luottamaan vieraisiin aikuisiin (=työntekijät), oppineet puhumaan asioista. Vanhemman tietoiseksi

saaminen lasten tilanteesta. Jatkohoitoehdotukset tärkeitä.” Yhteistyökumppani 2015

”Kyllä. Turvallisuuden lisääntyminen, taitojen oppimisen edistyminen, rauhallisuuden ja ilon lisääntyminen.” Yhteistyökumppani 2015

”Vanhemman voimaantuminen. Lapsi voi olla taas lapsi.” Yhteistyökumppani 2015

Lapsen tilanne perheessä koettiin rauhoittuneen ja ilmapiirin muuttuneen turvallisemmaksi. Tämä on Perhekulma Puhurin työmuodon päätavoite, joten palautteiden perusteella voidaan todeta työn tuottavan toivotunlaisia tuloksia. Lapset ovat saaneet purkaa kokemuksiaan ikätason mukaisesti ja lisäksi vanhemmat ovat saaneet työskentelystä työkaluja kodin tilanteen tasapainottamiseksi sekä vuorovaikutussuhteen korjaamiseksi lapsen kanssa. Vanhemmat sekä lapset ovat kokeneet yhteistyökumppaneiden mukaan työskentelyssä voimaantumista. Heitä on kuultu ja kohdattu kunnioittavasti.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Pienten lasten kokemaa ja todistamaa lähisuhdeväkivaltaa voidaan pitää vakavana yhteiskunnallisena ja lastensuojelullisena asiana. Se uhkaa hyvin moniulotteisesti lapsen tervettä kasvua. Pahimmillaan se voi johtaa lapsen sosiaalisen, psyykkisen sekä fyysisen kehityksen pysyvään vaurioitumiseen. Lähisuhdeväkivaltaa kohdanneen lapsiperheen tulisi saada apua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta tilanne perheen kotona saataisiin nopeasti rauhoitettua. Varhaisella väliintulolla on mahdollista turvata lapsen kasvuympäristö ja samalla katkaista ongelmien ylisukupolvinen kierre. Lähisuhdeväkivalta on kuitenkin hankala aihe ottaa puheeksi lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa, sillä aihe on melko yksityinen. Niin sanottuja matalan kynnyksen keinoja ei välttämättä tunneta tai niitä ei osata käyttää riittävän sensitiivisesti. Tämä opinnäytetyö ja sen myötä syntyvä produktio ovat merkityksellisiä välineitä ennaltaehkäisevässä työssä. Ne tuovat konkreettisia työkaluja puheeksi ottoon sekä väkivallan synnyttämien tunteiden arviointiin, käsittelyyn ja hallitsemiseen.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa Perhekulma Puhurin 0–3-vuotiaiden väkivaltatyön yksikössä käytössä olevia toiminallisia menetelmiä sekä koota ne käytännönläheiseen opasvihkoseen. Opinnäytetyön ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä kysyttiin: mitä toiminnallisia menetelmiä voidaan hyödyntää Perhekulma Puhurin 0–3-vuotiaiden ja heidän perheidensä kanssa tehtävässä väkivaltatyössä? Tutkimuskysymykseen on löydetty vastauksia haastattelemalla Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöitä sekä keräämällä teoretietoa muista tutkimuksista sekä erilaisista verkko- ja kirjallisuuslähteistä. Tutkimustuloksiksi saatiin kaikkiaan 20 erilaista toiminnallista menetelmää, joista keskeisimpiä olivat kuvakortit, ongintapeli, keskustelu ja leikki. Tutkimuksessa esiin tulleita menetelmiä voi käyttää työskentelyn kaikissa vaiheissa, niin perheen pienten lasten kuin heidän vanhempiansa kanssa. Menetelmiä saa myös soveltaa aina tilanteen mukaisesti. Tutkimuksessa esiin tulleet toiminnalliset menetelmät on koottu 36-sivuisen käytännönläheiseen opasvihkoseen toimeksiantajan toiveiden mukaisesti, visuaalisesti sekä työelämälähtöisesti.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selkiyttää ja jäsentää Perhekulma Puhurin nykyisiä toimintatapoja. Tutkimustulosten koonti käytännönläheiseen produktioon jäsentää Perhekulma Puhurin työtapoja ja antaa monipuolisesti erilaisia näkökulmia menetelmien toteuttamiseen ja soveltamiseen. Tutkimuksella voidaankin siten todeta olevan kehittävä ote. Aiemmin menetelmät olivat vain Perhekulma Puhurin työntekijöiden omassa tietoisuudessa, mutta näin yhteen koottuna menetelmät ovat kaikkien työntekijöiden saatavilla selkeästi. Perhekulma Puhurin lisäksi myös muut lapsiperheiden kanssa työskentelevät hyötyvät tutkimuksesta, sillä vastaavanlaista koontia toiminnallisista menetelmistä, joita voidaan hyödyntää alle kolmevuotiaan väkivaltaa kohdanneen lapsen kanssa, ei ole ollut saatavilla ennen tätä. Aihetta ei siis ole tutkittu tässä viitekehyksessä aiemmin ja siksi tutkimuksen voidaankin todeta olevan hyvin merkityksellinen ja tärkeä toimeksiantajalle sekä muille tahoille, jotka työskentelevät tai kohtaavat työssään lähisuhdeväkivaltaa kokeneita lapsiperheitä.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli: mitä eri menetelmien kanssa työskennellessä tulisi huomioida? Tuloksia lähdettiin keräämään väkivaltatyöntekijöitä haastatteleamalla. Näin menetelmien yhteyteen saatiin koottua monipuolisesti kokemustietoa eri menetelmien toimivuudesta käytännön kontekstissa. Merkityksellisimmiksi tuloksiksi nousivat perheiden kohtaamiseen ja yleiseen ilmapiiriin liittyvät seikat, kuten työntekijän empaattisuus, kunnioitus ja avoimuus asiakasperhettä kohtaan. Myös menetelmiin osallistumisen vapaaehtoisuus ja jokaisen asiakkaan omakohtaisen kokemuksen hyväksyminen sellaisenaan olivat tärkeitä tutkimuslöytöjä. Työskentelyssä ei ole tarkoituksena toimia tuomarina, vaikka väkivaltainen teko itsessään olisikin tuomittava. Sen sijaan jokaiselle asiakkaalle tulee sallia väkivaltatyöntekijän (2019b) sanojen mukaan ”se oma ajattelu”. Myös teorian tieto tukee näitä haastatteluista saatuja tuloksia; väkivaltaa kokeneen lapsiperheen kohtaamisessa tärkeää on toimia sensitiivisesti, ketään henkilökohtaisesti tuomitsematta.

Opinnäytetyö auttaa ymmärtämään asiakasperheen tilannetta – niin lasten kuin heidän vanhempiensa näkökulmista. Opinnäytetyön myötä syntyvä opasvihkonen tuo työntekijöille konkreettisia menetelmiä, joiden avulla asioista on helpompi puhua. Sen lisäksi, että menetelmät tuovat esiin vanhempien näkemyksen asi-

oista, auttavat vihkoseen kootut menetelmät työntekijää tavoittamaan myös lapsen äänen, mikä on Perhekulma Puhurissa työskentelyn yksi tärkeimpiä tavoitteita. Lapsen kokema tuodaan esiin ja samalla se sanoitetaan vanhemmalle. Tällainen toiminta auttaa vanhempaa ymmärtämään lapsen näkökulmaa väkivaltatilanteissa. Ymmärryksen syntyminen on työskentelyssä äärimmäisen tärkeää. Kun ymmärrys syntyy, on tilanne perheen kotona mahdollista rauhoittaa.

Opasvihkosen käyttäminen sellaisenaan vaatii teoreettisen viitekehyksen tuntemista. Tästä syystä opinnäytetyön kirjalliseen osioon on koottu yksityiskohtaisempaa tietoa trauma- ja kiintymyssuhdeteorioista eri kirjallisuuslähteistä. Näiden teorioiden tuntemus on välttämätöntä työskenneltäessä väkivaltaa kohdanneen lapsiperheen kanssa. Teorian tunteminen auttaa ymmärtämään paremmin perheenjäsenten välisiä suhteita ja hahmottamaan asioiden syy-seuraussuhteita sekä työskentelyssä ilmeneviä käyttäytymismalleja. Trauma- ja kiintymyssuhdeteoriat ovat hyvin laajoja ja työhön onkin pyritty sisällyttämään väkivaltatyön näkökulmasta kaikkein keskeisimmät sisällöt. Tämä oli haastavaa, sillä käyttäytymismallit ja niiden myötä ilmenevät reaktiot ja oireet ovat hyvin moniulotteisia.

Keskeisimpiä teoreettisia tuloksia olivat kaltoinkohtelun ylisukupolviset ilmiöt. Vanhempi kohtelee omaa lastaan harvoin tahallaan kaltoin, ja häiriintyneen käyttäytymismallin takaa löytyykin usein vanhemman omassa varhaislapsuudessaan koettu laiminlyönti tai kiintymyssuhdehäiriö. Tällöin vanhemman ihmissuhdetaidot, kiintymyksen osoittaminen sekä luotto ihmisiin ja ympäröivään maailmaan jäävät puutteellisiksi. Vanhempi on siis oppinut omassa lapsuudessaan yhdistämään kaltoinkohtelun ja väkivaltaisen käyttäytymismallin kestäviin ihmissuhteisiin, ja tämän vuoksi hän jatkaa ylisukupolvisesti häiriintyneen mallin toistamista tullessaan itse vanhemmaksi. Tutkimustulosten mukaan vanhempi harvoin kuitenkaan tiedostaa omaa häiriintynyttä käyttäytymismalliaan tai hän ei halua tai pysty muistelemaan omia traumaattisia kokemuksiaan. Siksi vanhemmalle tuleekin luoda pieniä oivalluksia omasta kasvuhistoriastaan. Kun vanhempi pysähtyy tilanteen äärelle ja ymmärtää asioiden olevan osa hänen historiaansa eikä nykyisyyttä, on hän avoimempi muutokselle. Vanhemman ymmärtäminen ja hänen tukeminen edesauttavat koko kodin turvallisen arjen ja ilmapiirin rakentumista.

7 POHDINTA

7.1 Eettisyys ja luotettavuus

Kvalitatiivinen toimintatutkimus sisälsi tiettyjä riskejä liittyen sen luotettavuuteen, sillä se perustuu hyvin vapaamuotoiseen tiedonkeruuseen (Sarajärvi & Tuomi 2018, 83). Tutkijan rooli on kvalitatiivisessa toimintatutkimuksessa merkittävä, sillä tutkija on yksin vastuussa työn validiteetista eli siitä, vastaavatko tutkimustulokset ennalta määriteltyihin tutkimuskysymyksiin ja kuvaavatko ne pätevästi tutkittavaa ilmiötä. Pyrinkin koko prosessin ajan tarkastelemaan kriittisesti omia valintojani sekä sitä, perustuvatko ne saamaani aineistoon eikä esimerkiksi omiin ennakko-oletuksiini. Työmuodon ollessa alalla melko uusi, tuli saadut tulokset myös vahvistaa Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöillä. Sarajärvi ja Tuomi (2018) ovat nimenneet tämän tyylisen varmistamisen face-validiteetiksi. Siinä työn tulokset esitetään niille henkilöille, jotka ovat olleet mukana tiedon tuottamisessa tai joilla on muutoin tietoa tutkittavasta aiheesta. Näin he voivat arvioida, vastaavatko tutkimuksen tulokset todellisuutta. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 165.) Pyrin luotettavuuden varmistamiseksi myös vertaamaan saamiani tutkimustuloksia muihin luotettaviin tutkimuksiin.

Teoriatiedon hankinta sujui ongelmitta. Materiaalia oli saatavilla paljon, mikä laittoi minut punnitsemaan aineistojen merkityksellisyyttä. Jouduin usein pohtimaan, kuinka montaa eri lähdettä tarvitsen tutkimukseni luotettavuuden kannalta. Olisin voinut hyvinkin käyttää vain yhtä kirjallähdettä, jossa olisi esimerkiksi kuvattu kaikki kiintymyssuhdetyypit yksityiskohtaisesti. Päädyin kuitenkin käyttämään monipuolisemmin eri lähteitä, joissa oli käsitelty samaa aihealuetta. Näin pystyin varmistumaan tutkimuksen reliabiliteetista eli siitä, että saadut tulokset olivat luotettavia ja keskenään johdonmukaisia. Toisaalta perheet, joiden kanssa työskennellään, ovat kaikki keskenään erilaisia. Siksi en voinut tehdä tutkimuksessa mitään yleistä johtopäätöstä, vaan kaikkia tuloksia tuli käsitellä keskenään yhdenvertaisina ja arvokkaina.

Pyrin varmistumaan käyttämäni aineiston luotettavuudesta perehtymällä sen sisältöön ja julkaisutietoihin sekä vertailemalla aineistoani eri julkaisuihin. Pyrin tietoisesti löytämään aineistoja, jotka oli julkaistu vuonna 2010 sekä sen jälkeen. Hain yhtymäkohtia kirjoista ja tutkimuksista, jotka koskivat samaa aihepiiriä. Löysin paljon yhteneväistä tietoa muun muassa lähisuhdeväkivallasta, traumasta sekä kiintymyssuhteista ja niiden vaikutuksista lapsen kasvuun ja kehitykseen. Sen sijaan toiminnallisten menetelmien käyttö pienten lasten väkivaltatyössä ei ollut tunnettu aihe. Tämän tiedon keräämisessä korostuikin Perhekulma Puhurin väkivaltatyöntekijöiltä saadut kokemukskommentit. Tutkimuksen luotettavuuden vuoksi käytinkin paljon aineistona väkivaltatyöntekijöiltä saatua tietoa. Käytin aineistoa myös siksi, että saisin työni vastaamaan parhaiten toimeksiantajani tarvetta.

Palautteiden keräämisessä kohtasin pieniä haasteita. Ensinnäkään en etukäteen tiennyt, millaisia täytetyt palautelomakkeet olivat, joten en pystynyt valmistautumaan aineiston keruuseen ja analysointiin mitenkään. Palautteiden määrät eivät myöskään olleet etukäteen tiedossa, joten työmäärä sen osalta mietitytti. Tämän epävarmuuden jälkeen sain kuulla, että palautteita ei välttämättä olisi lainkaan saatavilla. Palautteita lopulta kuitenkin löytyi, mutta harmikseni lähivanhempien palautteiden määrä jäi vain viiteen kappaleeseen. Väkivaltatyöntekijän perustelu siitä, että vanhemmat jaksoivat harvoin antaa palautteita työskentelyn päättyessä, oli kuitenkin täysin ymmärrettävä. Ketään ei tietenkään voi pakottaa palautteenantoon. Prosessi on varmasti asiakkaille todella raskas, joten on täysin inhimillistä, että palaute jää siinä hetkessä antamatta.

Teemahaastattelu toteutui ennalta laadittujen teemojen mukaisesti. Työntekijät keskustelivat teemoista avoimesti ja toisiaan hyvin täydentäen. Päädyin ajoittain esittämään aiheisiin liittyen tarkentavia kysymyksiä ja pyrin kysymysten asettelussa siihen, että kysymys olisi avoimessa muodossa. Avoimen kysymyksen esittäminen mahdollisti sen, että haastateltavalla oli mahdollisuus kertoa aiheesta omin sanoin ilman johdattelua. Onnistuin haastattelussa mielestäni hyvin. Vastaukset olivat hyvin monipuolisia ja kuvasivat eri menetelmien toimivuutta sekä mahdollisia haasteita käytännön työssä. Sain koottua haastattelun perusteella sisällöllisesti rikkaan ja käytännönläheisen produktion. Aikataulu haastattelulle oli melko tiukka, mutta onnistuin pitämään keskustelun hyvin aikataulussa. Loppuun

jäi vielä hieman aikaa purkaa tilannetta ja työntekijät ehtivät esittää minulle kysymyksiä opinnäytetyöhöni ja prosessiin liittyen.

Teemahaastattelun litterointi oli odotettua suuritoisempää. Jouduin litteroimaan äänitettä muutamassa erässä, jotta keskittymiseni säilyisi ja saisin varmasti kaiken oleellisen kirjattua. Poistaessani äänitteen, jäin vielä miettimään, tulikohan varmasti kaikki oleellinen kirjattua ylös. Tämä oli haaste, jonka tiedostin referoivan litterointimenetelmän valitessani. Tutkimuksen luotettavuuden vuoksi tarkistutinkin produktioni sisällöt muutamaaan otteeseen väkivaltatyöntekijöillä. Tällöin he saivat mahdollisuuden puuttua kirjauksiini sekä tehdä vielä heidän mielestään tärkeitä lisäyksiä sekä muutoksia aineistoon.

Pohdin saadun aineiston kattavuutta tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Aineiston määrää voidaan pitää riittävänä silloin, kun sillä pystytään vastaamaan tutkimuskysymyksiin ja kun se kuvaa tutkittavaa ilmiötä (Lindblom-Ylänne, Paavilainen, Pehkonen & Ronkainen 2013, 117). Toimintatutkimuksen on laadullinen ja sen tavoitteena on tietyn ilmiön ymmärtäminen ja kokemustiedon kartoittaminen, ei siis tilastollisten yhteyksien etsiminen. Tarkoituksena ei siis ole ollut yleistää tuloksia suureen populaatioon, vaan tarkoituksena on ollut antaa kuva tutkittavasta ilmiöstä, joka perustuu henkilöiden omakohtaisiin kokemuksiin. Tämän perustelun johdosta tutkimuksen aineiston määrää voidaan pitää riittävänä. Ainoastaan asiakkaiden antamat viisi palautetta oli otantana melko pieni. Tämän aineiston tavoitteena oli kuitenkin antaa ääni sellaiselle ryhmälle, jota yhteiskunnassamme harvoin kuullaan. Tällöin aineiston edustavuuden kriteerinä voidaankin pitää laatua määrän sijasta. (Lindblom-Ylänne, Paavilainen, Pehkonen & Ronkainen 2013, 117.)

Pyrin läpi koko opinnäytetyöprosessini kiinnittämään huomiota yksityisyydensuojaan. En kirjoittanut keräämiini aineistoihin työntekijöiden tai asiakkaiden nimiä, vaan koodasin aineistot termein ”työntekijä”, ”lapsen vanhempi” ja ”yhteistyökumppani”. Näin ollen en käsitellyt mitään sellaista tietoa, josta kukaan henkilö, niin työntekijä kuin asiakaskaan, olisi ollut tunnistettavissa. Haastattelun äänityksen osalta ohjeistin työntekijöitä, etteivät he puhuisi asiakkaistaan nimellä. Litteroinnin jälkeen tuhosin lopulta äänitteen. Produktioni aineiston valmistuttua varmistin vielä kertaalleen, että kaikki kommentit ovat varmasti anonyymejä.

Olen pohtinut opinnäytetyöni eettisyyttä läpi opinnäytetyöprosessini. Olen joutunut pohtimaan paljon omia arvojani sekä ennakkoluulojani väkivaltatyömuotoa kohtaan. Aluksi ajatus siitä, että työtä tehdään myös omia lapsiaan kaltoinkohteluvien vanhempien kanssa, oli itselleni hieman vieras, mutta opinnäytetyöprosessini aikana olen alkanut näkemään asiat eri tavoin. Kaikki oppimani ja lukemani esimerkiksi trauma- ja kiintymyssuhdeteoriasta on auttanut minua ymmärtämään myös kaltoinkohtelijan näkökulmaa tilanteissa. Olen ymmärtänyt, että en voi tuomita heitä ihmisenä, vaikka teko itsessään olisikin tuomittava. Kaikilla ihmisillä on oma menneisyytensä, johon vaikuttavat itsestä riippumattomat asiat, kuten esimerkiksi omat vanhemmat ja heidän käyttäytymismallinsa. Emme voi oppia ”hyvää ja oikeaa” mallia toimia, jos olemme eläneet lapsuutemme ”häiriintyneen ja väärän” käyttäytymismallin vallanneessa ympäristössä. Tällaiset ihmiset tarvitsevat ymmärrystä. He tarvitsevat oivalluksia, kunnioittavaa kohtaamista sekä tukea tilanteessaan.

7.2 Jatkokehitysajatukset

Työ herätti muutamia jatkokehitysajatuksia. Näistä ensimmäisenä mainittakoon opasvihkonen toiminnallisista menetelmistä varhaiskasvatukseen. Tämän opinnäytetyön myötä syntyneestä opasvihkosta voi tuki hyödyntää päiväkodissa jo tällaisenaan, mutta sen käyttö vaatii työntekijältä vankkaa teorian tuntemusta erityisesti trauma- ja kiintymyssuhdeteorian osalta. Työntekijän, joka toteuttaa toiminnallisia menetelmiä väkivaltakontekstissa, tulee olla ehdottoman tietoinen taustalla vaikuttavista ilmiöistä ja niiden vaikutuksista lapsien ja vanhempien käyttäytymiseen ja toimintamalleihin. Tällaisenaan opasvihkonen onkin siis lähinnä ohjeistava tuotos, joka auttaa lapsen käyttäytymisen havainnoinnissa ja arvioinnissa. Tämän vuoksi opasvihkosen taakse on lisätty yhteystiedot, joihin esimerkiksi varhaiskasvatuksen työntekijä voi ottaa yhteyttä huolen herätessä. Varhaiskasvatuksessa ei siis tarvitse suoraan lähteä purkamaan tilanteita, vaan tieto siitä, mihin voi olla tarvittaessa yhteydessä, on täysin riittävä. Hieman erilainen opasvihkonen voisi kuitenkin tuoda varhaiskasvatuksen työntekijöille toiminnallisia menetelmiä perheen tilanteen arviointiin sekä puheeksi ottoon huolen herätessä.

Toinen jatkokehitysajatus on opasvihkonen vanhemmille. Vanhemmat voisivat saada toiminnallisten menetelmien opasvihkosesta paljonkin ideoita esimerkiksi itsen ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen kehittämiseksi. Opasvihkonen voisi tuoda myös uusia oivalluksia sekä ymmärrystä vanhemman omille tunteille ja käyttäytymiselle. Se voisi sisältää enemmän vanhemmalle suunnattuja menetelmiä, kuten kannustavan kasvatuksen nelikenttä tai verkostokartta. Harjoitukset voisivat herättää vanhemman pohtimaan omaa kasvuhistoriaansa ja siellä vaikuttaneiden käyttäytymismallien siirtämistä omalle lapselleen.

Tämän tutkimuksen myötä syntyvästä produktiosta voisi toteuttaa vastaavanlaisen tuotoksen myös 3–17-vuotiaiden lasten ja nuorten kanssa työskentelevien väkivaltatyöntekijöiden käytössä olevista toiminnallisista menetelmistä. Vanhempien lasten kanssa työskenneltäessä korostuvat enemmän yksilötapaamiset, jolloin myös käytettävät menetelmät saattavat olla erilaisia tai ainakin eri tavoin sovellettavia. Myös maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret olisi hyvä huomioida, sillä heidän määränsä asiakkuuksissa kasvaa väkivaltatyöntekijän (2018) mukaan vuosi vuodelta. Heidän kanssaan yhteisen ymmärryksen löytäminen voi kuitenkin olla haastavampaa eri kieli- ja kulttuuritaustan vuoksi. Tällöin työskentelyssä tulee huomioida myös tulkin merkitys ja vaikutus lapsiperheen kohtaamisessa, luottamuksen synnyssä sekä avoimessa ilmapiirissä.

LÄHTEET

- Ala-Vannesluoma, T., Airaksinen, R., Karkkulainen, M., Kastu, R. & Pirhonen, P. 2015. Toimii! Hoitajan opas luoviin menetelmiin. 1. painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Aro, T. & Laakso, M-L. 2011. Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Porvoo: Bookwell Oy.
- Boon, S., Steele, K. & Van Der Hart, O. 2011. Traumaperäisen dissosiaatiohäiriön vakauttaminen. Taito-ohjelma potilaille ja terapeuteille. Helsinki: Traumaterapiakeskus.
- Briere, J. N. & Scott, C. 2014. Principles of Trauma Therapy: A Guide to Symptoms, Evaluation, and Treatment. 2. painos. Yhdysvallat: SAGE Publications, Inc.
- Cowley, L. E., Kemp, A. M., Maguire, S. A., Mann, M. K., Naughton, A. M. & Tempest, V. 2016. Ask Me! Self-reported features of adolescents experiencing neglect or emotional maltreatment: a rapid systematic review. Child: care, health and development, 348-360.
- Ellonen, N. 2012. Kurin alaiset. Lasten ja aikuisten välisten ristiriitojen ratkaiseminen perheissä. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 103. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Ensi- ja turvakotien liitto. 2015. Vuosikertomus 2015. Luettu 17.12.2018. https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/ensijaturvakotienliitto_vuosikertomus
- Ensi- ja turvakotien liitto a. N.d. Palvelut. Luettu 17.12.2018. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tampereenensijaturvakoti/palvelut/>
- Ensi- ja turvakotien liitto b. N.d. Lapsityö. Luettu 28.6.2018. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tampereenensijaturvakoti/palvelut/lapsityo/>
- Gil, E. 2009. Hyväksikäytettyjen ja traumatisoituneiden lasten auttaminen. Helsinki: Unipress.
- Golding, K. S. 2014. Hoitava kiintymys - terapeuttinen vanhemmuus. Turvattu muutta ja traumoja kokeneiden lasten ja nuorten kasvun tukeminen. Tampere: PT-Kustannus.
- Haapasalo, J. 2017. Kriminaalipsykologia. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hannukkala, M., Kosonen, S., Marjamäki, E. & Törrönen, S. 2015. Lapsen mieli. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Hautamäki, J. 2013. Mikä minuun meni? Tositarinoita suomalaisesta perheväkivallasta. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.

- Heikkilä-Hattunen, P. 2010. Minttu, Jason ja Peikonhäntä. Lasten kuvakirjoja kiipeistä aiheista. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Hokkanen, R. & Tiainen, A. 2010. Elävä päiväkirja - Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n lapsityön polku. 1. painos. Tampere: Tampereen Ensi- ja turvakoti ry.
- Hujala, E. & Turja, L. (toim.). 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyvärinen, S. 2017. Piiskasta jäähypenkkiin - suomalaisten kasvatusasenteet ja kuritusväkivallan käyttö 2017. Luettu 19.12.2018. <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Piiskasta-jaahypenkkiin-1.pdf>
- Kalland, M. & Sinkkonen, J. (toim.). 2012. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Katajisto, J. 2012. Kokemuksia ja ajatuksia vakavasti traumatisoituneen potilaan arvioimisesta. Traumaperäisen dissosiaatiohäiriön vakauttaminen Suomessa, 57-67.
- Kettunen, I. 2015. Väkivalta koskettaa vauvaakin. Enska, 14-17.
- Kivitie-Kallio, S. & Söderholm, A. (toim.). 2012. Lapsen kaltoinkohtelu. 2. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kotimaisten kielten keskus. 2019. Haastattelu. 31.1.2019. Haastattelija Aro, E. Tampere.
- Koulutusmateriaali. 2014. 0–3-vuotiaiden ja lähivanhemman kanssa tehtävä lapsityö. Tampereen Ensi- ja turvakoti ry.
- Koulutusmateriaali. 2018a. Väkivaltaa kohdanneen lapsen/nuoren kanssa työskentely. Tampereen Ensi- ja turvakoti ry.
- Koulutusmateriaali. 2018b. Vauva ei voi odottaa! Pienet lapset ja väkivaltatyö. Tampereen Ensi- ja turvakoti ry.
- Kuosmanen, S. (toim.). 2009. Vauvan ääntä etsimässä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.
- Laane, T. & Saukkola, K. 2018. Näe sydämellä. Luo arvostava yhteys lapseen. Kerava: Painojussit Oy.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Launis, M. 2018. Tästä saa puhua! Seksuaalista väkivaltaa Suomessa. Luettu 3.1.2019. E-kirja. Kustantamo S&S.

Lindblom-Ylänne, S., Paavilainen, E., Pehkonen, L. & Ronkainen, S. 2013. Tutkimuksen voimasanat. 1-2. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Liuska, K. & Turunen, T. 2015. Häijyherneitä ja lempeyslientä. Opas lasten ristiriitatilanteiden ehkäisyyn. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mielenterveyden keskusliitto. N.d. Henkinen ja fyysinen väkivalta. Luettu 20.12.2018. <http://mtkl.fi/tietoa-mielenterveydesta/aikuisille/henkinen-ja-fyysinen-vakivalta/>

Mielenterveystalo. N.d. Psykoosiopas. Luettu 6.1.2019. <https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/oppaat/psykoosi/Pages/psykoosiopas.aspx>

Minilex. N.d. Rikoslaki ja perheväkivalta. Luettu 19.12.2018. <https://www.minilex.fi/a/rikoslaki-ja-perhev%C3%A4kivalta>

Music, G. 2011. Nurturing Natures. Attachment and children's emotional, sociocultural, and brain development. New York: Psychology Press.

Mäkelä, J. & Salo, S. 2011. Theraplay - vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutushoito lasten mielenterveysongelmissa. Lääketieteellinen aikakauskirja. Duodecim. Luettu 1.11.2018. <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2011/4/duo99358>

Pettersson, P. 2012. Aikuisen trauma lapsen traumana. Traumaperäisen dissosiaatiohäiriön vakauttaminen Suomessa, 75-85.

Pojjula, S. 2016. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

Rutanen, M. & Viheriälä, L. 2010. Lapsen psyykkisen trauman hoito. Luettu 23.9.2018. <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2010/22/duo99180> 23

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Silvén, M. (toim.) 2010. Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Sinkkonen, J. 2012. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, J. 2018. Kiintymyssuhteet elämänkaareissa. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

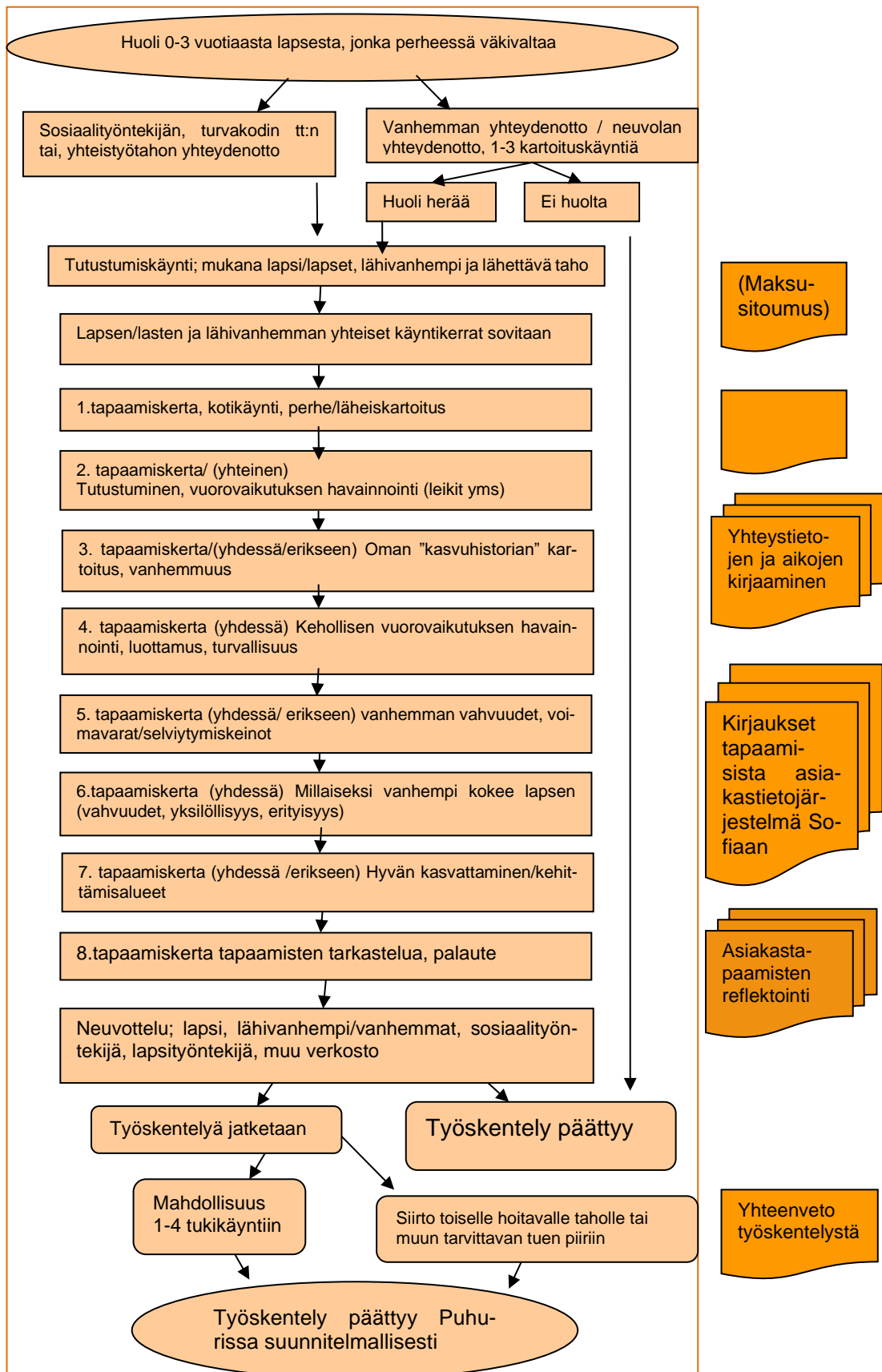
Siukola, R. 2014. Miten puutun lähisuhdeväkivaltaan? Esimerkkinä päihde- ja mielenterveystyö. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.

Stolbow, M. 2016. Vanhempieni kaltainen. Helsinki: WSOY.

- Suokas-Cunliffe, A. 2006. Lapsuuden kompleksisen traumatisoitumisen seuraukset aikuisuudessa. *Yleislääkäri* 6/2006, 9-14.
- Suokas-Cunliffe, A. 2012. Tuhat tapaa paeta - pelko mielensisältöjä kohtaan. Traumaperäisen dissosiaatiohäiriön vakauttaminen Suomessa, 69-73.
- Suokas-Cunliffe, A. (toim.) 2015. Häpeästä myötätuntoon. Näkökulmia vakavaan traumatisoitumiseen. Helsinki: Kopio Niini Oy.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Kuritusväkivalta. Päivitetty 20.4.2018. Luettu 10.1.2019. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/turvallisuuden-edistaminen/vakivallan-ehkaisy/kuritusvakivalta>
- Tietoarkisto. N.d. Kvalitatiivisen datatiedoston käsittely. Luettu 19.12.2018. <https://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/kvalitatiivisen-datan-kasittely.html>
- Tilastokeskus. 2018. Avio- ja avopuolisoiden välisten tapauksien osuus perhe- ja lähisuhdeväkivallasta laskussa. Päivitetty 31.5.2018. Luettu 4.1.2019. https://www.stat.fi/til/rpk/2017/15/rpk_2017_15_2018-05-31_tie_001_fi.html
- Traumaterapiakeskus. N.d. Psykkinen trauma. Luettu 23.9.2018. <https://www.traumate-rapiakeskus.com/18>
- Törrönen, H. 2015. Vauvan kanssa vanhemmiksi. Selviytymisen ja ilon kirja. Helsinki: Kirjapaja.
- Valli, R. (toim.) 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 5. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vincent, S. 2015. Protecting Children and Young People. Early Intervention: Supporting and Strengthening Families. Lontoo: Dunedin.
- Väkivaltatyöntekijä. 2018. Haastattelu 16.10.2018. Haastattelija Aro, E. Tampere.
- Väkivaltatyöntekijä. 2019a. Haastattelu 18.1.2019. Haastattelija Aro, E. Tampere.
- Väkivaltatyöntekijä. 2019b. Haastattelu 22.5.2019. Haastattelija Aro, E. Tampere.
- Välivaara, C. 2010. Ihmeet tapahtuvat arjessa. Kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa. Pesäpuu ry.
- Yle. 2017. Kaksi äitiä kertoo, kuinka pinna äkkiä katkesi: "Tunnen yhä hampaisani, miltä lapsen pehmeä iho tuntuu". Päivitetty 12.5.2017. Luettu 6.1.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-9597473>

LIITTEET

Liite 1. 0–3-vuotiaiden lapsityön prosessi Perhekulma Puhurissa

Liite 2. Työntekijöiden haastattelun teemat.

1. Toiminnalliset menetelmät käytännön työssä:

- a. 0–3-vuotiaiden lasten kanssa käytettävät toiminnalliset menetelmät
- b. Aikuisten kanssa käytettävät toiminnalliset menetelmät

2. Menetelmien käytössä huomioitavat asiat:

- a. Eri menetelmistä saatavat hyödyt
- b. Haasteet eri menetelmissä
- c. Huomioitavaa eri menetelmien käytössä
- d. Tilanteet, joissa tietyt menetelmät eivät välttämättä toimi

3. Asiakaspalautteista esiin nousevat mahdolliset huomiot

4. Yleisiä vinkkejä lasten ja perheiden kanssa väkivaltatyötä tekeville

Liite 3. Kuvia toiminnallisista menetelmistä

Kuvakortit

KANNUSTAVAN KASVATUKSEN NELIKENTTÄ®

	Lapsen ohjaus ja kohtaaminen	Lapsen perustarpeista huolehtiminen
Fyysinen	Ohjaus ja kosketus Kannustava ohjaaminen, opastus ja säätely Syy-seuraussuhteiden osoittaminen Keskusteleminen, neuvottelu ja perusteleminen Johdonmukaiset ja selkeät rajat Hellä kosketus, sylissä tai lähellä pitäminen, silittely Hyväksyvä ja rohkaiseva katse ja puheensävö	Hyvä hoito Ikätason mukainen hoito, vaateus ja ravinto Ikätasoiset virikkeet Lapselle ominaisen liikkumisen mahdollistaminen Turva, suojele ja asuinolosuhteet Koulutus Hygienia, terveys ja terveydenhoito Linnukainen valvonta ja ohjaus Lapsen tarpeiden ensisijaisuus
Henkinen	Läsnäolo ja kohtaaminen Kuvaa lapsen ja lapselle läheisen aikuisen välisiä tapahtumia / tilanteita Kiinnostuminen lapsesta ja lapsen aloitteiden seuraaminen Kuunteleminen, sanoittaminen, esimerkkinä oleminen Kannustava puhe ja palaute, vahvuuksien tukeminen Kiittäminen Tunteiden tunnistaminen, sanoittaminen ja hyväksyminen Lapsen tunteiden ja toiminnan säätelytaitojen kehittymisen tukeminen	Kannustava suhde Kuvaa lapsen ja lapselle läheisen aikuisen välistä suhdetta ja vuorovaikutusta Läheisyys, lämpö ja ilo Vanhempi on emotionaalisesti lapsen saatavilla Lapsen mielen mielessä kantaminen Myönteinen ja positiivinen asenne ja suhtautuminen lapseen Kehityksellisesti sopiva vuorovaikutus lapsen kanssa Kyky tunnistaa lapsen yksilöllisiä rajoja Kyky tukea lapsen sosiaalista kehitystä Ilo lapsesta ja hänen kanssaan olemisesta Sensitiivinen suhtautuminen, tilan antaminen lapselle

ENSI- JA TURVAKOTIEN LIITTO
kasvatokannustaen.fi

Kannustavan kasvatuksen nelikenttä

Lorupussi

Ongintapeli